

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІОНОМАСТИЧНИЙ
АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІЇ КИЇВЩИНИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ОС «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова і
література», ОПП «Українська мова і
література та західноєвропейська мова»

Вікторії СТАСЮК

Науковий керівник:

д.філол.н., професор кафедри
української мови та прикладної
лінгвістики

Оксана НІКА

«Допущено до захисту»

Протокол № 11 засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
ННІФ від 01.06.2023

Завідувач кафедри _____ **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ – 2023

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ТОПОНІМІКИ	7
1.1. Поняття топоніміки – ойконіми та астіоніми як групи топонімів	7
1.2. Основні напрями топонімічних досліджень в сучасній лінгвістиці ...	10
1.3. Етимологія онімів	13
1.4 Історичний розвиток ойконімів. Поняття ойконімної стратиграфії ...	16
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	21
РОЗДІЛ 2 СОЦІОНОМАСТИКА ЯК ВЕКТОР ВЗАЄМОДІЇ	
ОНОМАСТИКИ І СОЦІОЛІНГВІСТИКИ	23
2.1 Визначення соціолінгвістики, проблеми та перспективи	23
2.2 Зв'язок соціолінгвістики з іншими науками та дисциплінами	30
2.3 Соціономастика: теоретичний та прикладний аспекти	33
2.4 Соціономастичні аспекти зміни назв ойконімів в Україні. Поняття декомунізації та дерусифікації	37
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	41
РОЗДІЛ 3 ЕТИМОЛОГІЧНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	
ТОПОНІМІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	42
3.1. Етимологія сучасних географічних назв Київщини	42
3.2. Особливості словотворення досліджених топонімів	63
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	67
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Ономастика одна з найдавніших наук, які цікавили людство. Ще в часи Середньовіччя Нестор, пишучи «Повість врем'яних літ», намагався зрозуміти походження назви Русь, він пов'язував її з легендою про братів Кия, Щека і Хорива. З часом з'являлися сотні прикладів тлумачень імен людей, географічних об'єктів. Людство здавна цікавило своє походження, а пролити світло на нього під силу науці ономастиці.

Актуальність теми. Мова перебуває у постійному русі, деякі слова, назви зникають, а інші, навпаки, відроджуються. Дослідження топонімів дозволяє представити сучасності історичні події, які не засвідчені в жодному документі, допомагає встановити назви давніх народів, особливості побуту, давно забуті імена колись відомих особистостей. Порівнюючи записи онімів у давніх текстах з написанням тих самих онімів у текстах більш сучасних, можна побачити зміну в словниковому складі мови, встановити історію слів, їх первісну форму. Назви міст, сіл, вулиць та інших місцевостей містять в собі багато інформації про ту чи іншу територію: її географічне положення, природні умови, історичні події, культурні особливості тощо. Вивчення топоніміки може допомогти краще зрозуміти цю інформацію та зобразити історію та культуру регіону у більш детальний та зрозумілий спосіб.

Вивчення географічних назв певної місцевості дає можливість побачити особливості розвитку мови у часі, дізнатися більше про історію місцевості, причини чому вона отримала саме таку назву, що безперечно важливо для лінгвістичних досліджень, для виявлення впливу навколишніх факторів на мову і на називання.

Проблема походження багатьох топонімів, зокрема ойконімів, залишається актуальною й досі, адже реконструювати твірні основи в них дуже складно. Тому **актуальність** моєї роботи визначається всебічним аналізом вибраних топонімів: етимологічним, синтаксичним та соціолінгвістичним.

До вивчення топонімів зверталися такі українські дослідники, як І.М. Желєзняк [Желєзняк, 1994, 1996, 1998], Ю.О. Карпенко [Карпенко, 2003], А.П. Коваль [Коваль, 2001], Т.Г. Купач [Купач, 2010], З.О. Купчинська [Купчинська, 2016], К.С. Макеєва [Макеєва, 2012], В.П. Шульгач [Шульгач, 2013] та інші. До прикладу, українська мовознавиця І.М. Желєзняк присвятила чимало праць і статей дослідженню саме топонімів Київщини серед них такі: «Назви населених пунктів Київщини (історичний огляд)», «Ойконімія Обухівщини» тощо. Серед досить нових досліджень варта особливої уваги монографія Зоряни Купчинської, вона аналізує ойконімний матеріал у трьох різних аспектах: хронологічному, ареальному та статистичному. Цей багатогранний підхід дозволив дослідити назви українських населених пунктів через призму історії та їх географічне розташування.

Деякі з перелічених дослідників, І.М. Желєзняк, В.В. Лучик, З.О. Купчинська, цікавилися словотвором, твірними основами топонімів, про що свідчать укладені словники та написані статті.

Серед словників важливим підґрунтям до написання бакалаврської роботи стали: Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі [1985], Етимологічний словник топонімів України [Лучик, 2014], Етимологічний словник української мови в 7 томах за редакції О. С. Мельничука [1982, 1985, 1989, 2003, 2006, 2012].

Вивченням соціолінгвістики та соціономастики в Україні займалися такі дослідники: І.О. Голотова [2021], А.П. Загнітко та І.О. Кудрейко [2009], Г.П. Мацюк [2010, 2012], О.І. Михальчук [2015] та інші.

Вивчення топонімів має значення теоретичне і практичне. На поглиблене вивчення чекають ще багато топонімічних завдань, які пов'язані з аналізом семантики і структури різних груп топонімів, розвитком їх функціонування. Власне це і обрано головною **тематикою** даного дослідження, що визначає його актуальність у практичному і теоретичному аспектах.

Метою дослідження є встановлення етимології сучасних назв топонімів Київщини, збір легенд пов'язаних з походженням назви, встановленням зв'язків між назвою та зовнішніми факторами, які могли вплинути на називання. Також встановлення способу творення кожного топоніма.

Об'єктом дослідження бакалаврської роботи є ойконіми, астіоніми та комоніми, Київщини.

Предметом роботи є етимологічні та словотвірні характеристики цих онімів.

Матеріалом дослідження послужили етимологічні словники топонімів, згадані раніше; легенди про походження назв ойконімів. Вибір матеріалу зумовлений важливістю глибшого дослідження обраних топонімів, адже їхня етимологія або досі не встановлена, або існують розбіжності в трактуванні назви дослідниками. Також особливої уваги потребують ойконіми, назви яких були змінені в останні декілька років у зв'язку з такими явищами, як декомунізація та дерусифікація.

Сформульована мета дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) на основі опрацьованої наукової літератури встановити основні терміни топоніміки, а саме топонімії та топоніма; розглянути основні класи топонімів;
- 2) визначити основні напрямки топонімічних досліджень;
- 3) розглянути особливості етимологічних студій онімів;
- 4) дати визначення терміну ойконімної стратиграфії;
- 5) розглянути нову дисципліну соціономастику через взаємодію ономастики та соціолінгвістики;
- 6) дати визначення поняттям декомунізації та дерусифікації;
- 7) простежити етимологію обраних топонімів;
- 8) визначити способи творення вибраних топонімів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи: описовий, спостереження, аналіз і синтез,

класифікація, систематизація та узагальнення попередніх досліджень, структурний, порівняльно-історичний, стратиграфічний методи, дослідження архівних джерел.

Бакалаврська робота має наступну **структуру**: вступ, три розділи з проміжними висновками, загальні висновки, список використаних джерел (50 позицій). Повний обсяг бакалаврської роботи складає **74** сторінки, з яких основного тексту — **67** сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОПОНІМІКИ

1.1. Поняття топоніміки – ойконіми та астіоніми як групи топонімів

Топоніміка (від давньогрецької *Τοπος* – місце і *ονομα* – ім'я, назва) – розділ ономастики, який вивчає географічні назви, їх походження, розвиток, смислове значення, сучасний стан, написання та вимову, і також природні та соціальні умови минулого, за яких дані назви виникли. Топоніміка є інтегральною дисципліною, яка знаходиться на межі трьох наук: географії, історії та лінгвістики, хоча інколи дослідники з різних наук зауважують, що ті топоніми, які цікаві для істориків, не становлять інтересу для лінгвістів і навпаки.

Топоніміка дуже давня наука, тому походження деяких назв на сучасному етапі встановити надзвичайно складно або взагалі неможливо. Дослідниця Коваль А.П. писала так: «Образно кажучи, топоніміка – це мова, архів, літопис землі; вона дуже давня: основи її було закладено в Стародавньому світі, хоча тоді в ній було значно більше міфів, легенд і казок, ніж наукових відомостей. І вже тоді частина назв була настільки давньою, що встановити походження і значення їх було неможливо». [Коваль А. П., 2001, с. 3]

Базовим поняттям топоніміки виступає топонімія – це сукупність назв (топонімів) певної території. Основне значення і головне призначення географічної назви – фіксація місця на поверхні Землі. Серед топонімів виділяються різні класи, такі як: назви населених місць (з гр. *οἶκος* – «житло») називають ойконімами; назви міст (з гр. *ἄστυ* – «місто») – астіонімами; назви внутрішньоміських об'єктів (з латин. *urbanus* – «міський») – урбанонімами; назви вулиць (з гр. *ὁδός* – «шлях, дорога, вулиця, русло») – годонімами; назви площ (з гр. *ἀγορά* – «площа») –

агоронімами; назви шляхів сполучення (з гр. δρόμος – «біг, рух, шлях») іменують дромонімами; назви водоймищ (з гр. ὕδωρ – «вода») називають гідронімами; назви океанів – океаноніми; назви морів – пелагоніми; назви озер – лімνονіми; назви річок – потамоніми; назви боліт – гелоніми. Існує також перелік конкретизованих гідронімів, їх детально описує у своїй праці Торчинський М. М., це такі: інтерлувіоніми (назви морських проток), портоніми (назви портів), фіордоніми (назви фіордів), флуменоніми (назви морських течій).

На сучасному етапі досліджень з'явилися пропозиції виділяти нові окремі класи (міжгалузеві напрями) у складі топоніміки, наприклад, гідроороніми, які будуть об'єднувати назви географічних об'єктів, розміщених та утворюваних на межі літо- та гідросфери (півострови, миси, коси, острови). Назви гір (з гр. ὄρος – «гора») об'єднують під назвою ороніми; назви лісів (з гр. δρῦς – «дерево») називають дрімонімами; назви невеликих незаселених об'єктів (з гр. μικρός – «малий») – мікротопонімами; назви великих незаселених об'єктів (з гр. μακρός – «великий») – макротопонімами.

Назви територій (районів, у тому числі адміністративних, історичних областей, країн) називають хоронімами (з гр. ὄρος – «рубіж, кордон, межа» та гр. ὄνομα – «ім'я, назва»). Хороніми поділяють на природні – назви природно-ландшафтних областей (наприклад, Надсяння, Наддністрянщина, Біловезька Пуща) й адміністративні – назви адміністративно-територіальних одиниць (наприклад, Закарпатська область, Україна).

Назви етнічних спільнот – етніоніми, перебувають водночас у фокусі вивчення етніоніміки (частина ономастики), яка вивчає закономірності їхнього походження та функціонування. Етніоніми поділяють на макроетніоніми: назви великих етнічних спільнот, які часто збігаються з назвами країн, у яких носій конкретного етніоніма проживає; та мікроетніоніми: назви нечисленних етнічних спільнот.

Назви географічних об'єктів, утворені від власного імені людини (з гр. ἄνθρωπος – «людина»), є антропотопонімами, від назв тварин – зоотопонімами, від назв рослин – фітотопонімами. Вирізняють також клас ерготопонімів, які об'єднують географічні назви ергогеографічних об'єктів отриманих у зв'язку з їхнім місцезнаходженням поблизу певного підприємства (наприклад, місто Шахти – поблизу міста знаходяться шахти; село Заводське – тут у 1956 р. було споруджено першу у Західній Україні птахофабрику «Львівську», після чого село отримало таку назву).

Первісно люди не розрізняли власних і загальних імен. Першими топонімами ставали звичайні загальні слова: вода, гора, ліс, пустеля, поле, річка. Пізніше, коли люди почали освоювати значні простори, настала потреба розрізнення тих самих гір, лісів, пустель тощо. Будь-яка географічна назва (ойконім, оронім, гідронім тощо) зберігає у собі певний зміст. Вони відображають природні особливості місцевості, її поверхню, рослинний і тваринний світ, корисні копалини тощо. Проте не тільки географічне середовище визначає характер місцевих назв: їх форму і зміст завжди зумовлюють суспільно-історичні чинники. Наприклад, про одну ту саму річку можна сказати, що вона й швидка, і прозора, і кам'яниста, і порожиста тощо. І якщо ту чи іншу особливість вибрано за назву, то це означає, що називач перебував на такому рівні свого розвитку, коли ця ознака була для нього важливою, головною; інші ж були вже або ще другорядними. Дуже часто трапляються топоніми мотивованість назви яких важко простежити сучасній людині. Коваль А. П. наводить приклад – назву міста й річки Борзна. Назва є непрозорою. Насправді Борзною спочатку називали річку через характер її течії, яка була швидкою, прикметник «швидкий» в старослов'янській мові звучав як борзь. Місто ж отримало свою назву від річки.

Топоніми історично обумовлені. Історична обумовленість географічних назв полягає в тому, що вони вже мають свою «передісторію» в лексиці та соціально-економічних умовах життя народу, тому поява на

певному етапі історичного розвитку суспільства їх не випадкова. Так як топонім характеризується стійкістю, він може сміло пройти через віки історії, навіть в тому випадку, якщо й втратить асоціативний зв'язок зі своїм апелятивом (тобто словом від якого утворилась власна назва географічного об'єкту).

Як влучно зазначила Макеєва К. С.: «Кожен топонім – це своєрідний документ, семантика якого може чітко вказати на час та історію виникнення його. Адже в ньому криються прикмети тієї епохи, в якій він зародився». [Макеєва К. С, 2012, с.190]

Отже, топоніміка – розділ ономастики, який знаходиться на межі різних наук. Топоніміка дуже давня наука, адже її основи були започатковані ще в Стародавньому світі. Топонімія – це сукупність топонімів певної території. Серед топонімів можна виділити багато різних класів: одні з них є досить новими (гідроороніми, дрімоніми, орогіми тощо), в той час як інші відомі вже давно (астіоніми, гідроніми тощо).

1.2. Основні напрями топонімічних досліджень в сучасній лінгвістиці

Власні географічні назви, тобто топонімічні назви, звичайно, що є словами, тому вони входять у лексичний склад мови. Топоніми пов'язані з іншими словами в їх будові, кореневому складі, граматичних ознаках. Історично всі топонімічні назви утворені від загальних слів — прямо або через посередництво якихось власних назв, які виникли, в кінцевому підсумку, так само на базі загальних назв. Цілуйко К. К. слушно зауважив у одній із своїх праць, що топонімічні назви не становлять «окремого царства».

Більшість топонімічних досліджень спрямована на те, щоб встановити зв'язки: 1) між топонімічними назвами і об'єктивною дійсністю або 2) між топонімічними назвами та іншими словами в мові.

Перша група топонімічних праць ставить за мету визначити ступінь і характер відображення об'єктивної дійсності у географічних назвах. Її завдання – здобути з топонімів якомога більше інформації про об'єктивну дійсність.

Топоніміка зобов'язана послуговуватися методами дослідження, що характерні не тільки для мовознавства, а й для історії та географії. Найчастіше нелінгвісти (географи, історики, соціологи тощо) досліджують національний склад давнього населення з вибраної території, питання етногенезу, встановлення міграцій, про світогляд давнього населення. Найбільшу увагу приділяють доісторичному періоду.

Увагу ж лінгвістів привертають дослідження, що звернені на саме топоніми, а не слова пов'язані з ними. Мета – визначити ступінь і характер відображення у власних географічних назвах лексичного складу мови. У цих працях досліджується походження власних географічних назв, їх мовна приналежність, їх давнє значення і зміни в їх значенні тощо.

Дослідження топонімічної лексики може відбуватися як діахронічно (етимологічно), так і синхронічно.

Етимологічний підхід характеризується трьома важливими аспектами: 1) атрибуцією (співвіднесеність до певної мови); 2) локалізацією (зв'язок з певною територією); 3) періодизацією (або ж датуванням).

Синхронічний підхід до вивчення топонімів допомагає встановити взаємини між елементами на сучасному етапі розвитку мови. Крім того, він допомагає уточнити поняття «вмотивованості-невмотивованості» назв, визначити основні загальні риси географічних назв та функції, що можуть слугувати основою для створення єдиної топонімічної класифікації.

Як правило, ці два підходи вивчення топонімів не застосовуються окремо, вони взаємодоповнюють один одного для проведення якісних та ґрунтовних досліджень.

Окрім поділу на синхронічне та діахронічне дослідження топонімів, виділяють також три напрями дослідження ономастичної, а отже і топонімічної лексики: когнітивний, типологічний та лексикографічний.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики найактуальнішим напрямком вивчення власних назв, в тому числі і топонімів, є когнітивний підхід. Він, на відміну від інших підходів, розкриває саме процес найменування. «Когнітивна лінгвістика, як лінгвістичний напрямок, розглядає мову як систему знаків та когнітивний інструмент, що сприяє кодуванню та трансформуванню інформації». [Макеєва К.С., 2012, с.192] У цьому аспекті топоніми є одним з найбільш ранніх форм відображення навколишньої дійсності у свідомості людини.

Суть типологічного підходу полягає в переході від суто описового дослідження онімів однієї мови до їх зіставного аналізу в різних мовах. Дослідниками були проведені комплексні порівняльні аналізи географічних назв (гідронімів, урбанонімів, ойконімів) у англійській, німецькій, французькій, українській, італійській та інших мовах і виявлені їх спільні та відмінні риси.

Лексикографічному напрямкові дослідження ономастики більше приділили увагу зарубіжні дослідники, зокрема англійські ономасти, але є і українські мовознавці, які використовують цей напрям для своїх досліджень, один з них В.П. Шульгач. [Праслов'янський гідронімний фонд межиріччя Західного Бугу і Стиру, 1998] Він зазначає основне правило науки про власні назви, за яким докладне вивчення топонімів можливе лише при залученні усього доступного матеріалу, з усіх відомих джерел.

Основною роботою дослідників, які працюють у лексикографічному напрямі є збір різних варіантів назв топонімів зі стародавніх документів, їх упорядкування та визначення їх походження.

Отже, всі топонімічні назви утворені від загальних слів і всі вони входять у лексичний склад мови. Більшість топонімічних дослідження можна розділити на дві групи: між топонімами та об'єктивною дійсністю та

між топонімами й іншими словами в мові. Другі дослідження проводяться лінгвістами. Дослідження онімів може відбуватися синхронічно або діахронічно (зазвичай ці два підходи застосовуються разом). Ономастичні дослідження, а серед них топонімічні, відносяться до числа актуальних досліджень на сучасний період. Значна кількість українських та зарубіжних вчених звертають свою увагу саме на власні назви, вивчаючи їх в синхронії та діахронії, з використанням різних підходів.

1.3. Етимологія онімів

Етимологія (від грец. ἔτιμον «правда», «істина» і грец. -λόγος — «слово, наука») – дисципліна мовознавства, науково-дослідна процедура, що використовує порівняльно-історичний метод встановлення походження слова, його звукової форми, лексичного значення, морфемі, з'ясування факту немотивованості мовного знаку.

Етимологія покликана розкрити, реконструювати первісну будову або давню семантику однієї мови або сім'ї мов, надаючи пріоритету вивченню зміни фонем та морфем упродовж певного часу. Культурне, пізнавальне значення етимології важливе для будь-якої групи лексики: антропонімів, топонімів, гідронімів, омонімів.

Завдання і мета етимології – відновити і пояснити первинні значення та форми слів. Етимологічні студії власних назв мають специфічні особливості, які впливають із суттєвих відмінностей ономастичної лексики від інших груп лексики, однією з таких відмінностей є відсутність семантики.

Важливим поняттям в етимології є внутрішня форма слова, тобто семантична і структурна співвіднесеність морфем із яких воно складається. Тобто внутрішня форма слова – це покладена в основу називання ознака, за якою названо предмет. Внутрішня форма мотивує звукове оформлення

слова. Вибрана ознака не завжди є головною, нею може бути одна з багатьох ознак.

Поняття внутрішньої форми слова зародилося у мовознавстві досить давно, теоретична і досить ґрунтовна розробка першого з них належить Вільгельму Гумбольдту (18 ст.), а друга Олександрові Потебні (19 ст.). Гумбольдт під внутрішньою формою слова розумів процес поєднання думки зі звуком. Спочатку звук і думка виділяються з аморфної субстанції, потім вони перетворюються відповідно в артикульований звук, і, нарешті, поєднуються у слові, проникаючи один в одного. Мовна картина світу, що постає в результаті цього процесу, як стверджує Гумбольдт, не є дзеркальною копією цього світу, а є його інтерпретацією.

За Потебнею, кожне слово є потенційною метафорою, а внутрішня форма слова слугує не тільки джерелом творення нових слів, але й основою образності мови.

Є слова з прозорою внутрішньою формою, як, наприклад, пральня «місце, де перуть», але більшість слів мають приховану внутрішню форму. Мало хто з пересічних мовців здогадається, що, наприклад, слово вікно споріднене зі словом око.

Процес втрати словом своєї внутрішньої форми, тобто втрата етимологічних зв'язків зі спорідненими словами називають деетимологізацією. Внутрішню форму слова у випадку деетимологізації можна встановити лише шляхом наукового етимологізування. Втрачена внутрішня форма, яку з'ясовують під час досліджень фонетичних, словотвірних і семантичних змін, називається **етимон**.

Щодо онімів: для визначення їх етимології не важлива внутрішня форма. Як я вище зазначала, в онімів немає як такої семантики, вони семантично одноманітні. Оніми – це особлива група лексики, вони є лише диференційним знаком, вся додаткова інформація про них швидко стає непотрібною і забувається. Тому реконструкція лексем, які лежать в основі певного оніма – справа дуже довготривала і нелегка.

Етимологію поділяють на наукову і народну. Наукова етимологія спирається на аналіз звукових, семантичних, морфемно-словотвірних і морфологічних відповідностей у структурі співвідносних значеннєвих одиниць. Принципи наукової етимології:

- 1) фонетичний – й повно враховує фонетичні закони;
- 2) семантичний – враховує можливість значеннєвої спорідненості слів, наявність у них спільної семи;
- 3) словотвірний – чітко виділяє морфєми у слові;
- 4) генетичний – враховує також значення й звучання споріднених слів інших мов, близьких за походженням;
- 5) речовий – значення слова пов'язує з навколишньою дійсністю;
- 6) просторовий – географічну локалізацію слова, що може допомогти встановити з якої мови слово запозичене.

На відміну від наукової етимології, існує поняття етимологія народна, це, як зазначає Русанівський, хибне розуміння значення мовної одиниці, коли їй помилково приписують значення і мотивацію іншої одиниці на основі формальної подібності. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що народна етимологія значно старіша від наукової, адже вона зародилася у свідомості людей, коли незнайомі їм слова (мотиваційно затемнені) можна було пояснити тільки через їхню формальну подібність із іншими словами, зазвичай неспорідненими.

Народна етимологія отримала найширше поширення саме у тлумаченні власних назв. Намагання людей пояснити незрозумілі назви часто призводили до появи безглуздих тлумачень або навіть цілих легенд.

Отже, етимологія – дисципліна, яка покликана розкрити давню, часом приховану, семантику слова. Важливим поняттям для етимологія є внутрішня форма слова, але не у випадку з онімами. Оніми – особлива група лексики, будь-яка додаткова інформація про них дуже швидко стирається часом, саме тому реконструкція онімів дуже складна справа.

1.4 Історичний розвиток ойконімів. Поняття ойконімної стратиграфії

Оскільки у своєму дослідженні я звертаю увагу насамперед на ойконіми, то варто окремо згадати про їх етимологію.

Ландшафт архаїчної ойконімії України, як зазначає у своїй праці Купчинська З.О. у мовному аспекті являє собою генетично неоднорідний комплекс, він об'єднаний різними чинниками: природними, територіальними, історичними, мовними тощо. Усі компоненти такої системи закономірно поєднані географічно й хронологічно [Купчинська З.О., 2016, с. 3].

Ойконімія посіла надважливе місце у системі людських цінностей. Вона складає культурне надбання народу, є своєрідним феноменом культури. Архаїчна ойконімія України, що має яскраво виражений просторово-часовий вимір, надає інформацію про українську, навіть слов'янську модель світу.

Ойконіми можна схарактеризувати як своєрідні історичні джерела наукових студій, які дають можливість реконструювати архаїчну картину світу. З допомогою їх всебічного аналізу можна компенсувати розділеність ойконімікону, що виявляється на рівні роз'єднаних, розпорошених номінацій. Повномірне опрацювання ойконімного матеріалу наводить дослідника на концептуальні принципи організації архаїчних типів онімів.

Твірні основи, які вичленовані з архаїчної ойконімії, охоплюють два основні джерела: онімне та апелятивне [Купчинська З.О., 2016, с.4].

З найданіших ойконімних назв дослідники виділили великий пласт апелятивів, які можна об'єднати в *тематичні мікрополя*: мікрополе назв світу природи (тварини, птахи, комахи тощо), приклад: *bobъ; мікрополе назв спорідненості і свояцтва, приклад: *baba, *bratъ; мікрополе абстрактних понять, прила: *slava, *stanъ, *straxъ тощо. Полів можна виділити багато. Ці першокорені вступають у нові утворення і реалізуються в ойконімії та антропонімії.

За Купчинською З.О., в українській архаїчній ойконімії виділяємо *три групи* назв за формантною належністю:

- 1) посесивні, що утворилися шляхом субстантивації присвійних прикметників: ойконіми на *-j(ь), *-inъ, *-ovъ/*-evъ;
- 2) ойконіми, що мають зв'язок з відносними прикметниками: ойконіми на *-ьскъ, *-ьп;
- 3) географічні назви *pluralia tantum*, пов'язані з родовим ладом суспільства: ойконіми на *-any/ *-jany, *-itji.

Але має місце значний «перехід» з однієї групи ойконімів в іншу [Купчинська З.О, 2016, с.8]. Ойконіми в основі яких лежать ці формантні моделі належать до загальнослов'янських типів ойконімів та є одними з найдавніших у слов'янському світі.

Етимологія цих твірних формантів така: родовий устрій суспільства спричинив сприйняття людини в колективі, який пам'ятав свого засновника (людину з найвищим статусом у громаді), тож відповідно, і назва цього колективу переходила на назву території, на якій цей колектив проживав. Приватновласницькі відносини змушували людину увіковічнити своє ім'я в назві поселення і цим закріпити за собою землю. Найстарішими моделями є *-ьскъ, *-ьп, які відповідали відносним прикметникам і означували територію, як таку, що комусь належить. Пізніше з'явилися назви, пов'язані з родовим ладом суспільства, це моделі *-itji, *-any/*-jany, і розвитком приватної власності, моделі *-j(ь), *-inъ, *-ovъ/*-evъ.

На виникнення топонімів впливали і впливають мовні та позамовні чинники. Вони тісно переплетені між собою. До екстралінгвістичних чинників належать, наприклад, суспільно-історичні відносини, які були активні у певний період розвитку ойконімів. Удосконалення людини, зміна умов її життя приводять до формування приватної власності, що відбилося на географічних назвах. Зокрема це суспільно-економічне явище спричинило формування великого масиву посесивних ойконімів різного типу (на *-j(ь), *-inъ, *-ovъ/*-evъ) на українських землях.

Серед інтралінгвістичних чинників можна виділити такі основні:

- 1) тісний зв'язок іменника із прикметником, які мали спільний набір афіксів (слово могло бути і іменником, і прикметником одночасно). Наприклад, географічні назви на *-ьп (Хмільне, Яблунне), *-ьскъ (Вербецьке, Головське) мають відголоски тісного зв'язку іменника з прикметником. Посесивні ойконіми також репрезентують цей зв'язок, хоч вони утворилися пізніше.
- 2) для ойконіма це не є важливою граматичною категорією числа. Ойконімна система має назви або лише в однині, або лише у множині. [Купчинська З.О, 2016, с.1212-1214]

Підкреслюю, що топоніми із такими формантами цінні не лише для лінгвістів, а й для істориків, етнологів, географів і навіть соціологів. Збережені типи дають змогу говорити про сприйняття світу людиною на певному етапі її існування. Таким чином навіть можна говорити про «моду» в назвах. Тенденції створення певного типу назв мали підґрунтя: суспільно-історичний розвиток суспільства у час зародження й формування назв, мовно-часові причини появи формантів тощо.

Оскільки ойконімічні типи дають змогу дізнатися, як людина сприймала світ на відповідних історичних етапах, то можна простежити і певні тенденції в назвотворенні.

Формантний підхід у вивченні архаїчної ойконімії проливає світло на чітку систему, яка зреалізувалася насамперед на словотвірному рівні. Формантні типи слов'янських ойконімів, на думку Зоряни Купчинської, можна трактувати як певні універсалії в ономастиці.

Топоніміка, як я вже зазначала, комплексно користується методами не тільки лінгвістики, а й географії та історії. Дослідник етногенезу слов'ян Седов В. В. зауважує, що у дослідженні найдавніших назв слов'ян лінгвістичним даним часто не вистачає просторової і хронологічної

визначеності, саме тому одним із аспектів комплексного ойконімічного дослідження є *стратиграфічний аналіз*.

Термін стратиграфія у лінгвістиці виник не так давно. Корінь «страт» походить від латинської мови і перекладається як настил, шар. Терміни з таким коренем наявні також в інших науках, наприклад, у географії омонімічний термін стратиграфія вивчає послідовність формування гірських порід. Стратиграфію у лінгвістиці переважно пов'язують саме з ономастикою. Стратиграфія, виходячи із семантики кореня цього терміна, має на увазі вивчення назв у діахронії.

Стратиграфічний аналіз передбачає кількісну характеристику, просторову локалізацію географічних назв, встановлення хронології ойконімів. Цей метод використовують не лише українські лінгвісти, його активно застосовують сьогодні в польській, чеській та німецькій ономастиці, зокрема польський дослідник С. Роспанд розуміє топонімну стратиграфію як «пошук структурно-топонімних нашарувань, залежних від часу і території» [Rospond, 1958, с. 159].

Стратиграфічний метод передбачає виділення, опис і аналіз так званих топонімічних страт. Як зазначає Суперанська О.В., «стратифікація в ономастиці виявляється не тільки вертикальною, глибинною, але й горизонтальною, такою, що відображає одночасне проникнення в ономастикон певної епохи елементів різних мов чи шляху поширення певного явища на певній території» [Суперанська А. В, 1988, с.6].

Спираючись на працю Зоряни Купчинської, можна назвати три поняття на яких ґрунтується ойконімна стратиграфія, а саме на статистиці, ономастичній картосхемі та хронології [Купчинська З.О., 2016, с. 12].

Коротко про ці поняття:

Статистика. Статистичні дані в ономастиці надають інформацію про певні закономірності у розвитку назв на різних історичних етапах. Допомагають не лише відслідкувати етапи еволюції системи найменування

на окремій території, а також зробити висновки щодо розвитку певного типу назв на фоні всієї ойконімії.

Картосхеми. Ойконімія пов'язана з картою, адже ойконіми мають територіальний вимір. Картографування назв дає можливість визначити і реконструювати не тільки мовні, а й історичні явища. Укладаючи картосхеми, враховують різні чинники, такі як: семантика коренів твірних основ ойконімів, походження твірних основ тощо.

Щоб укласти картосхему дослідник спочатку вичленовує з писемних пам'яток географічні назви, потім локалізує їх і наносить на карту. Інколи цей процес може викликати труднощі: у випадку, коли ойконім зафіксований лише в одному, або повторюється, то може бути складно вирахувати його місцезнаходження на карті. Дослідник у такому випадку зазначає приблизну локалізацію ойконіма, спираючись на описах з пам'ятки, з якої він взятий.

Хронологія. Хронологія географічних назв націлена на встановлення часу формування, розселення давніх слов'янських спільнот. [Купчинський, 1981, с. 116].

Хронологічний аспект вивчення назв полягає у фіксації кожного оніма від першої згадки в історичних пам'ятках до сучасного етапу.

На думку Купчинської З.О., хронологію варто розглядати у двох аспектах: 1) часові межі ойконімії, зафіксованої в писемних джерелах; 2) гіпотетично встановлений час появи, функціонування і відмирання певного типу назв.

Отже, в українській ойконімії можна виділити три групи назв за формантною залежністю: посесивні, ойконіми, які пов'язані з відносними прикменниками й географічні назви *pluralia tantum*. Але засвідчується й перехід однієї групи в іншу. На виникнення назви оніма впливали позамовні та мовні чинники, які тісно переплетені між собою. Для комплексного дослідження онімів необхідний стратиграфічний аналіз. Стратиграфія має на увазі вивчення назв з точки зору діахронії.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Топоніміка, як галузь ономастики, розташовується на перетині різних наук і вивчає назви місцевості. Вона має давні коріння, починаючи з Стародавнього світу, і складається із сукупності топонімів конкретної території, які можна класифікувати на різні категорії. Топоніми є важливою частиною лексичного складу мови, утворені від загальних слів.

Дослідження топонімів можна поділити на групи, що вивчають взаємозв'язки між топонімами та об'єктивною дійсністю, а також між топонімами та іншими словами в мові. Лінгвісти проводять дослідження з онімів, використовуючи синхронічний і діахронічний підходи.

Важливим аспектом у дослідженні онімів, зокрема топонімів, є етимологія - галузь лінгвістики, що займається реконструкцією походження та вивченням стародавньої, іноді прихованої, семантики слів. Етимологія допомагає розкрити початкові значення та шляхи формування топонімів, а також з'ясувати зв'язки між ними та іншими лексичними одиницями. У випадку з онімами етимологічний аналіз може бути складним завданням, оскільки будь-яка додаткова інформація про них швидко стирається часом. Вплив позамовних та мовних факторів на виникнення назви топоніма є тісно пов'язаним і вимагає докладного дослідження.

Етимологічний аналіз у контексті топонімів допомагає не тільки розуміти семантику самого топоніма, але й розкривати історичні зв'язки, культурні аспекти та географічні особливості певної території. Він дозволяє глибше зрозуміти культурну спадщину та історичні процеси, пов'язані з місцевістю. Таким чином, етимологія відіграє важливу роль у комплексному дослідженні онімів, допомагаючи розширити наше знання про мову, культуру та історію даної території.

Українські та зарубіжні вчені досліджують топоніми в контексті сучасних методів, звертаючи увагу на їхню формантну залежність і стратиграфію, що досліджує назви з точки зору їхнього діахронічного розвитку.

Отже, топоніміка виконує важливу роль у розкритті значення та походження місцевих назв і вимагає комплексного підходу до їхнього дослідження.

РОЗДІЛ 2

СОЦІОНОМАСТИКА ЯК ВЕКТОР ВЗАЄМОДІЇ ОНОМАСТИКИ І СОЦІОЛІНГВІСТИКИ

2.1 Визначення соціолінгвістики, проблеми та перспективи

У сучасних лінгвістичних дослідженнях топоніми аналізують у контексті процесів і явищ соціальних. Соціальні процеси – це процеси, у яких відбивається суспільна свідомість: політика, наука, мораль, релігія, ідеологія та ін. Сучасному суспільству цікаво простежити зв'язок мови і соціуму, у якому вона функціонує.

Вивченням закономірностей існування й розвитку мови, що залежить від соціальних умов життя суспільства займається *соціолінгвістика*, або *соціальна лінгвістика*.

Соціальний підхід вивчення мовних утворень не такий і новий, він простежувався у працях лінгвістів ще в кінці 19 – початку 20 століття. Зокрема праці Ф. де Соссюра відіграли істотну роль у розвитку соціального напрямку. Науковець наголошував на тому, що мова – це сутність соціальна, також він досліджував зв'язок мови з народом, його історією та культурою.

Також одним із перших мовознавців, що пов'язували мову і суспільство був Вільгельм фон Гумбольдт. Він зробив значний внесок у розвиток лінгвістики, зокрема й соціолінгвістики, хоч він у свій час ще не вживав цей термін. Гумбольдт вважав, що мова є відображенням культури та суспільства, що вивчення мови має здійснюватися в контексті функції й використання в конкретному суспільстві. У своїй книзі «Про роль історії в розвитку мови» (Über die Aufgabe der Geschichtschreibung für das Leben der Sprache) Гумбольдт досліджував зв'язок між мовою та історією та вплив соціальних факторів на розвиток мови. Він вважав, що мова є не лише продуктом історичного розвитку та культурного впливу, але й що вона впливає на саме суспільство, науковець бачив у мові інструмент соціальної комунікації.

Серед нелінгвістів, схожу думку висловив французький соціолог Еміль Дюркгейм. У своїй роботі «Les formes élémentaires de la vie religieuse» (основні форми релігійного життя) [Дюркгейм, 2002, с. 424] він висловлював думку, що імена, прізвища та інші назви мають велике значення для релігійного життя. Він стверджував, що імена не є просто відбитком того, яка людина є, а також є складовою частиною її ідентичності, що впливає на її соціальну взаємодію з іншими людьми. Дюркгейм досліджував зв'язок між іменами та релігійними переконаннями, зокрема, він вивчав вплив релігійних обрядів на надання імен новонародженим.

У сучасних дослідженнях у центрі уваги перебувають актуальні проблеми соціолінгвістики, а саме аналіз предметно-поняттєвого апарату цієї науки. Відсутнє чітке розмежування між базовими і галузевими поняттями соціолінгвістики, немає конкретного визначення проблематики цієї науки. За період існування соціолінгвістичного напрямку у мовознавстві, він мав і зараз має різні назви, зокрема такі: «соціологія мови», «соціологічна лінгвістика», «соціологічне мовознавство», «лінгвістична соціологія», «лінгвосоціологія» та «соціальна лінгвістика». Ці терміни з'явилися у працях різних вчених, таких як У. Брайт, Р. Будагов, Д. Вундерліх, Б. Головін, В. Жирмунський, Дж. Фішман та інші.

На сьогоднішній день у мовознавстві використовуються дві основні назви: «соціальна лінгвістика» і «соціолінгвістика». На мою думку, найвлучнішим терміном є соціолінгвістика, за аналогією до інших «лінгвістик», як от юрислінгвістика, еколінгвістика тощо. Термін «соціолінгвістика» був запроваджений американським дослідником Х. Каррі в 1952 році.

Розглянемо декілька визначень соціолінгвістики. Науковець Ф. Філін, який багато років вивчав мову як суспільне явище у своїй роботі, вказує, що мова є творінням суспільства і містить у собі все суспільне. Він підкреслює, що термін «соціолінгвістика» має нечіткі межі і включає різноманітний зміст. Філін пропонує два значення цього терміну: перше -

вивчення залежності мови та її структури від суспільства, тобто соціальної зумовленості мовних явищ; друге – вивчення суспільних функцій мови, її ролі в суспільстві та впливу на суспільство. Він зазначає, що обидва значення тісно пов'язані між собою та складають єдиний комплекс проблем.

У монографії «Соціолінгвістика», німецький мовознавець Майкл Юсслер надає тлумачення терміну, яке стверджує, що соціолінгвістика є науковою галуззю, яка досліджує взаємодію між наукою та суспільством, та здійснює міждисциплінарну співпрацю з іншими науками. Застосування соціолінгвістики розширило емпіричні можливості мовознавства, а соціальний варіант (соціальна варіативність) є важливим об'єктом її дослідження. Таке визначення соціолінгвістики дає професор М.П. Кочерган: «наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства». [Кочерган, 2006, с. 273]. Ця нова галузь тісно пов'язана з соціологією, етнографією, соціальною психологією, лінгвокультурологією тощо.

Під час формування та розвитку соціолінгвістики як окремої дисципліни існувало багато розбіжностей відносно визначення її предмету дослідження та кола проблем. Завдання соціолінгвістики залежать від рівня розвитку суспільства, мови та територіально-адміністративної одиниці, що досліджується. Серед таких проблем є багатомовність, двомовність, соціальна стратифікація мови, а також формування національних літературних мов та вибір конкретної мови як засобу загальнодержавного спілкування. Як я вже зазначала, соціолінгвістика формується на стику різних наук, таке розуміння цієї дисципліни зумовлює її предмет та методи дослідження.

На думку Анатолія Загнітко та Ірини Кудрейко одним із найкращих визначень предмета соціолінгвістики є визначення Юнуса Дешерієва, який вважає предметом соціолінгвістики вивчення соціально зумовлених і загальних закономірностей існування, розвитку й взаємодії мов. До цього

визначення можна додати уточнення, що соціолінгвістика досліджує вплив соціальних чинників на функціональне використання мови під час мовленнєвої комунікації, а також аналізує їх вплив на структуру мови та їхнє відображення у мовній структурі. Крім того, соціолінгвістика вивчає не лише зв'язки між мовою та об'єктивними соціальними чинниками, але й відображення в мові та мовленнєвій діяльності суб'єктивних соціальних чинників, таких як соціальні настанови та цінності.

Щодо термінологічної бази соціолінгвістики, то Ю. Дешерієв пропонує такі ключові її терміни: мовленнєвий колектив, мовний колектив, мовленнєва спільність, мовна спільність, соціально-комунікативна система, соціально-комунікативна підсистема, стратифікаційна змінна, стратифікаційно-ситуативна змінна, комплекс цінностей, статус, роль, соціальна настанова, ціннісні орієнтації.

У соціолінгвістичних дослідження використовуються різні методи: лінгвістичні та нелінгвістичні, зокрема соціологічні. О. Швейцер звертає увагу на різні методи збору соціолінгвістичних даних, такі як спостереження та інтерв'ю з інформантами, які можуть бути проведені за допомогою анкет або без них. В Україні метод опитування часто використовується для вивчення мовної ситуації, наприклад. Ще один метод запропонували Є. Ланц та А. Хвенекільде, науковці з Норвегії, це метод аналізу соціальних зв'язків для вивчення вибору мови серед нещодавно переселених іммігрантів в Осло. За допомогою цього методу дослідники можуть детально дослідити взаємини між людьми у групі. Враховуючи, що соціолінгвістика – це нова галузь у лінгвістиці, то вірогідно з часом з'являться нові методи, нові терміни, нові проблеми дослідження; цьому сприяє стрімкий розвиток суспільства.

Історія розвитку соціолінгвістики в Україні може бути поділена на декілька етапів:

1. Перший етап (початок ХХ століття – 1930-ті роки) характеризується виникненням інтересу до вивчення мови в соціальному контексті.

Представники української лінгвістики, такі як Олекса Синявський, Володимир Гнатюк, Філарет Колесса та інші, досліджували мовні явища з погляду їх зв'язку з соціальними та культурними аспектами. Цей період також характеризується виникненням інтересу до діалектології та етнографії, що мали вплив на формування соціолінгвістичних підходів.

2. Другий етап (1940-ті - 1980-ті роки) характеризується розвитком соціолінгвістики в радянський період, коли відбувалися значні зміни в мовному ландшафті України, пов'язані з масовими репресіями, війною та індустріалізацією. У цей час з'являється ряд нових досліджень з мовної ситуації в Україні, особливо з вивчення двомовності та міжетнічних контактів. Відомі українські соціолінгвісти, такі як Олександр Мелашенко, Віктор Кубайчук, Іван Зилянський та інші, займалися дослідженнями у цій галузі.
3. Третій етап (1990-ті роки – сьогодні) пов'язаний з набуттям незалежності України та змінами в мовній політиці країни. Відбувається інтенсивний розвиток соціолінгвістики, зокрема вивчення мовної ситуації, національної мовної політики, мовного різноманіття та багатомовності. Відомі українські соціолінгвісти, такі як Михайло Жовтобрюх, Василь Німченко, Сергій Яременко, Тетяна Сінченко та інші, роблять значний внесок у розвиток цієї галузі.

Варто окремо згадати про розвиток української соціолінгвістики у період 1960-тих років 20 століття. У той час дослідники зосереджували свою увагу переважно на внутрішньому розвитку мови, забуваючи про реальну мовну ситуацію в Україні та обмежуючись лише даними переписів населення. Проте вже з другої половини 80-х років, вітчизняна соціолінгвістика розширила свої напрями та методи дослідження. Українські вчені, зокрема О. Мельничук та Ю. Жлуктенко, зробили значний внесок у сучасну соціолінгвістику, досліджуючи соціальні причини мовних

змін, проблеми інтерференції, двомовності та контактів української мови з англійською та німецькою.

Описом теоретичних і методологічних проблем соціолінгвістики займається В. Русанівський, соціальній диференціації мови приділяє велику увагу Л. Ставицька, мовній ситуації та мовній компетенції – Л. Масенко, В. Демченко, та Н. Шумарова. О. Ткаченко зробив важливі кроки для української соціолінгвістики, запровадивши такі поняття, як мовна стійкість, мовна стабільність та соціолінгвістична класифікація живих і мертвих мов. Про дослідження суржику пишуть В. Радчук, Л. Ставицька, В. Труба, М. Стріха та інші. У статтях Г. Мацюка та І. Фаріон розглядаються проблеми діахронної соціолінгвістики. Г. Мацюк, професор Львівського університету ім. І. Франка, в своїй статті аналізує етапи розвитку української соціолінгвістичної традиції, виокремлює предметні поля прикладної соціолінгвістики й гендерної лінгвістики, розкриває суть основних соціолінгвістичних проблем, зокрема мовної політики, мови і нації, мови і політики, мовної ситуації та соціальної диференціації мови.

Соціолінгвістика в Україні зазнає ряду викликів та проблем, які вимагають уважного, комплексного та системного підходу. Розвиток соціолінгвістики в Україні відіграє важливу роль у вивченні мовної ситуації, формуванні мовної політики та забезпеченні мовних прав громадян. Врахування проблем та напрямків діяльності, наведених вище, допоможе забезпечити успішне просування української соціолінгвістики та її внесок у розвиток суспільства та держави. Однією з ключових проблем є відсутність єдиного підходу до вивчення мовної ситуації та розробки мовної політики. Це ускладнює процес вивчення мовних явищ та їх аналізу, а також розробки ефективних стратегій мовної політики. Також важливим є розробка нових методів та інструментів для вивчення мовних явищ, зокрема мовних контактів, білінгвізму, мовної ідентичності та мовних стереотипів. Це допоможе отримати більш детальну картину мовних процесів в Україні та забезпечити ефективне мовне планування та вирішення мовних проблем.

Забезпечення активного наукового діалогу та співпраці між дослідниками різних галузей науки, установами та організаціями, що працюють у сфері мовних досліджень та мовної політики, з метою обміну досвідом, координації зусиль та взаємного збагачення знань, є важливим кроком для успішного розвитку соціолінгвістики в Україні. Інтеграція знань з різних наукових дисциплін сприятиме створенню більш глибокого розуміння мовних явищ та їх взаємозв'язків зі сферами культури, освіти, економіки та політики. Українська соціолінгвістика також повинна зосередитися на вивченні мовних прав та свобод громадян, включаючи права національних меншин, мігрантів та біженців. Це сприятиме формуванню мовної політики, яка відповідає потребам сучасного українського суспільства та забезпечує дотримання мовних прав.

Окрім того, необхідно активізувати дослідження мовної політики та її впливу на різні аспекти суспільного життя, такі як інтеграція національних меншин, взаємодія різних мовних спільнот, відносини між мовою і культурою, мовне виховання та навчання. Вивчення цих аспектів допоможе розробити стратегії, спрямовані на підвищення обізнаності громадян у питаннях мовної культури, ідентичності та диверсифікації, що на цей час є недостатньою. Підтримка інтеграції української соціолінгвістики в міжнародний науковий контекст також має велике значення. Участь українських дослідників у міжнародних наукових конференціях, симпозіумах та проектах сприятиме обміну досвідом та знаннями з колегами з різних країн, розширенню співпраці та підвищенню якості наукових досліджень в галузі соціолінгвістики. Залучення до активної діяльності молодих дослідників, студентів та викладачів є важливим фактором розвитку соціолінгвістики в Україні. Створення умов для отримання якісної освіти, стажувань та практики, а також можливості для самореалізації та розвитку наукової кар'єри в галузі соціолінгвістики сприятиме залученню талановитої молоді до вивчення мовних процесів та формування майбутнього мовної політики в Україні.

Щодо перспектив соціолінгвістики в Україні. Розробка та впровадження інноваційних технологій та цифрових інструментів для вивчення мовних процесів та підтримки мовного різноманіття також є безумовно актуальним напрямком діяльності. Створення онлайн-ресурсів, мобільних додатків, віртуальних спільнот та інших цифрових платформ для спілкування, навчання та дослідження мови може сприяти розвитку соціолінгвістики в Україні.

Отже, Соціолінгвістика вивчає тісний зв'язок між мовою та суспільством, досліджуючи соціальну природу мови та її роль у житті суспільства. Предмет соціолінгвістики визначається як вивчення закономірностей і взаємодії мов, а ключові терміни були запропоновані Ю. Дешерієвим. Українська соціолінгвістика стикається з численними проблемами та викликами, які вимагають комплексного та системного підходу. Розвиток соціолінгвістики в Україні відіграє важливу роль у вивченні мовної ситуації, формуванні мовної політики та захисті мовних прав громадян. Успішне просування української соціолінгвістики та її внесок у розвиток суспільства та держави можуть бути досягнуті шляхом уважного урахування наведених проблем та напрямків діяльності.

2.2 Зв'язок соціолінгвістики з іншими науками та дисциплінами

Соціолінгвістика як міждисциплінарна наука активно взаємодіє з різними галузями знань. Вона розглядає мову як соціальний феномен і вивчає мовні процеси, зокрема зміну, варіацію та взаємодію мов у різних соціальних групах. Соціолінгвістика співпрацює з такими науками як соціологія, психологія, антропологія, етнографія, лінгвістика, історія та іншими. Детальніше про це.

Соціологія

Соціологія, як наука про соціальні структури, процеси та відносини між людьми, безпосередньо пов'язана з соціолінгвістикою. Соціолінгвісти вивчають різні соціальні групи, їх мовленнєві норми та практики, а також

мовні контакти між ними. Це включає аналіз соціальних мереж, соціальних класів, рівня освіти, етнічної належності, віку та статі, які впливають на використання мови та мовні вибори.

Психологія

Психологія співпрацює з соціолінгвістикою у вивченні мовленнєвої поведінки людини, мовного розвитку та мовного сприйняття. Важливим аспектом такої взаємодії є дослідження мотивації мовленнєвої поведінки, ставлення до мови та різних мовних явищ, а також механізми сприйняття та використання мови в певних соціальних ситуаціях. Психолінгвістика тісно пов'язана з соціолінгвістикою, оскільки обидві науки досліджують мову в контексті людської психіки та соціальних взаємодій.

Антропологія та етнографія

Антропологія та етнографія, як науки про культуру та традиції різних народів, також мають важливе значення для соціолінгвістики. Вивчаючи мову у контексті культурних особливостей, соціолінгвісти аналізують взаємозв'язок мови з культурою, етнічністю та традиціями, а також досліджують мовні процеси, що відбуваються в межах культурної спільноти.

Лінгвістика

Соціолінгвістика тісно взаємодіє з іншими галузями лінгвістики, такими як фонетика, синтаксис, морфологія, семантика та діалектологія. Спільні дослідження включають аналіз мовних варіантів, регіональних та соціальних діалектів, а також особливостей мовлення різних соціальних груп. Лінгвісти вивчають закономірності мовних змін та варіацій, в той час як соціолінгвісти досліджують, як ці явища відображають соціальні процеси та структури.

Історія

Історія також має значення для соціолінгвістики, оскільки вона дозволяє простежити мовні зміни в історичному контексті та вивчити вплив історичних подій на розвиток мови і мовних спільнот. Історична

соціолінгвістика досліджує зв'язок між мовними змінами та соціально-історичними процесами, такими як міграція, політичні зміни, економічний розвиток або культурна взаємодія. Це дає змогу зрозуміти, як мова віддзеркалює та формує історичні реалії.

Освіта

Освіта сама по собі не є наукою, але є важливою сферою людської діяльності, де застосовуються принципи та знання з різних наук, включаючи педагогіку, психологію, соціологію та, звичайно, соціолінгвістику. Соціолінгвістика вивчає мовні процеси в навчальному середовищі та аналізує різні аспекти мовної політики. Вивчення мовних атитудів, мовного планування та мовного рівнівня в освіті дає можливість розробляти ефективні методики навчання та створювати культурно-чутливі освітні програми.

Політологія

Політологія, як наука про політичні процеси та структури, також має значення для соціолінгвістики. Мовні питання часто мають політичний вимір, особливо у багатомовних країнах або в регіонах зі складними етнічними структурами. Соціолінгвісти досліджують політику мови, роль мови в національному ідентичності та етнічних конфліктах, а також вплив політичних рішень на мовні процеси та практики.

Соціолінгвістика, як міждисциплінарна наука, активно взаємодіє з різними галузями знань, ця взаємодія дозволяє розглядати мову як складову соціальних процесів та структур, а також досліджувати взаємозв'язок між мовними явищами та різними аспектами людської діяльності. Вивчення мови в контексті інших наук сприяє розумінню її ролі у формуванні соціальних відносин, культурних ідентичностей та історичних процесів. Таким чином, соціолінгвістика є важливим інструментом для аналізу мовленнєвої поведінки, мовних виборів та мовних змін у різних соціальних контекстах.

Інтеграція знань з різних наук дозволяє соціолінгвістам розробляти комплексні теорії та методики для дослідження мовних явищ. Вивчення мови у контексті різних дисциплін сприяє розумінню механізмів мовної взаємодії та впливу мови на різні аспекти соціального життя. Зокрема, соціолінгвістика забезпечує знання та розуміння мовних процесів, що можуть бути використані для покращення освітніх методик, розвитку мовної політики та вирішення мовних конфліктів.

Соціолінгвістика, будучи вузловою точкою для різних дисциплін, відкриває нові горизонти досліджень та співпраці між науками. Така міждисциплінарність дозволяє розглядати мову в широкому соціокультурному контексті, аналізувати її вплив на людське співіснування та спілкування, а також виявляти загальні закономірності та відмінності мовних процесів у різних соціальних групах та культурах. У майбутньому можна очікувати подальшого розвитку міждисциплінарних підходів у соціолінгвістиці та її взаємодії з різними науками. Це сприятиме збагаченню нашого розуміння мови та її ролі в соціальному житті, а також може відкрити нові можливості для практичного застосування знань, отриманих в результаті таких досліджень, у різних сферах людської діяльності.

Таким чином, соціолінгвістика як міждисциплінарна наука відіграє важливу роль у вивченні мови як соціального феномену та у розумінні мовних процесів у різних соціальних, культурних та історичних контекстах. Взаємодія з різними науками дозволяє соціолінгвістам отримувати більш глибокі та комплексні знання про мову та її взаємозв'язки з іншими аспектами людської діяльності. У результаті, соціолінгвістика сприяє розвитку нових теорій та методів дослідження мови, розширенню нашого розуміння мовних явищ, а також розробці практичних застосувань у різних сферах, таких як освіта, культура, політика та соціальні взаємодії.

2.3 Соціономастика: теоретичний та прикладний аспекти

Оскільки центром мого дослідження є оніми, то в цьому контексті слід більшу увагу приділити соціономастиці. Нещодавно, а саме на

початку 21 ст., сформувався новий напрямок мовознавства – *соціономастика*. Соціономастика об'єднала в собі соціолінгвістику й власне ономастику.

Соціономастика досліджує, як власні назви відображають і відіграють роль у суспільстві, а також які зміни відбуваються в цих назвах у певному соціумі. Прикладом може бути процеси декомунізації та дерусифікації в Україні, їх вплив на перейменування топонімів та мікротопонімів. В українському мовознавстві соціономастика представлена працями багатьох вчених, серед яких можна згадати Б. М. Ажнюка, Д. Г. Бучко, Г. Є. Бучко, С. М. Пахомову (Медвідь), Л. О. Белей, Л. В. Ящук, В. В. Лучика, Г. П. Мацюка, Л. В. Нуждак, О. І. Михальчука, Л. Л. Белей, Л. Є. Луньо (Дуда), А. П. Чучвару, Г. В. Зимовець, О. В. Шульган та інші, які досліджували різноманітні проблеми на перетині соціолінгвістики та ономастики.

Першою в українському мовознавстві визначення, завдання та перспективи визначила О. І. Михальчук. За нею соціономастика – це нова галузь лінгвістики, яка «вивчає власні назви у зв'язку з мовною ситуацією та суспільним середовищем» [Михальчук, 2015, с. 501]. Указана дисципліна, що сформувалась на початку 21 століття на стику соціолінгвістики та ономастики, вивчає «широкий спектр проблем», пов'язаних із соціальними функціями назви, її суспільним значенням, механізмами впливу соціальних та комунікативних чинників на розвиток і динаміку онімної системи. Вона розкриває «соціальну сутність назви та етномовну ідентичність», а також визначає та характеризує функції пропріальної назви в житті суспільства, соціальної групи та індивіда як юридичної особи. Науковиця вважає, що ця дисципліна має як теоретичний, так і прикладний аспекти. Теоретичний аспект визначає суть предметного поля дослідження, методологію, принципи аналізу, а практичний натомість представлений мовною політикою.

Про те, що на утворення оніма впливають певні соціальні явища, писала й Зоряна Купчинська, але вона не використовувала термін соціономастика. Дослідниця наводить приклади конкретних суспільно-історичних передумов виникнення різних моделей онімів. Наприклад, модель *-jь-, яка належить до одного з найдавніших посесивних моделей. Процес формування таких ойконімів закінчився у 12-13 ст. і пов'язаний із функціонування спільних для всіх слов'ян антропонімів. Очевидно, що поява онімів, утворених на основі цієї посесивної моделі, пов'язана з функціонуванням осередків заможних родових общин. На честь відомих і багатих людей (наприклад, князів) поселення називали іменами-композитами.

Соціономастика дозволяє з'ясувати, яким чином формувалися назви, яке їх походження та як вони змінювалися з часом. Також дослідники вивчають, як змінювалися сприйняття та інтерпретація тих чи інших назв залежно від історичних, соціальних та культурних факторів. До речі, в Україні велика увага приділяється вивченню саме назв географічних об'єктів, пов'язаних з іменами людей. Наприклад, назви річок, озер та гір часто мають імена засновників міст або знаменитих історичних постатей. Соціономастика дозволяє з'ясувати, як і чому ті чи інші імена стали символами конкретного місця та його історії.

Хочу зазначити, що соціономастика та етимологія онімів є двома важливими галузями лінгвістики, які взаємопов'язані у вивченні назв. Ці галузі дають можливість розглянути онім комплексно: з соціального боку й мовного. Соціономастика досліджує соціальну природу назв, зокрема їх походження, використання та функції у суспільстві. Вона вивчає вплив соціальних факторів, культурних звичаїв та інших суспільних аспектів на створення та вживання назв. З іншого боку, етимологія онімів займається виявленням походження та розвитку назв, аналізуючи їх лексичну структуру та зв'язки з іншими мовними одиницями. Вивчення етимології дозволяє розкрити давню, часом приховану, семантику слів і

реконструювати їхню історичну еволюцію. Таким чином, соціономастика та етимологія онімів спільно допомагають розуміти соціальний та мовний контекст назв, розкриваючи їх значення та роль у суспільстві.

У контексті географічних назв, соціономастика має також практичне застосування. Дослідження назв місць та регіонів може бути корисним для розвитку туризму та реклами, а також для вивчення історії та культури певної території. Знання про назви та їхнє значення можуть також бути важливими для розвитку національної свідомості та підвищення інтересу до вивчення власної культури та історії. Один із прикладів застосування соціономастики в рекламі - відома кавова мережа «Starbucks» використовує назви своїх кав'ярень, які вказують на конкретний регіон, для створення атмосфери та привернення уваги клієнтів. Так, у Нью-Йорку можна знайти кав'ярні з назвами «Broadway», «Madison» та «Times Square». Використання таких назв допомагає залучити увагу клієнтів, створити асоціації зі знаковими місцями та регіонами та стимулювати продажі. В Україні також популярний прийом з використання географічних назв (ойконімів, астіонімів тощо) у назвах своєї продукції. Наприклад, якщо компанія займається виробництвом вина з Поділля, то вона може використовувати в назві свого бренду слово «Поділля», що асоціюється з цим регіоном. Такий прийом дозволяє залучити увагу покупців, які мають позитивні асоціації з цим регіоном та будуть більш схильні обрати цей продукт. Реальні приклади: компанії з виготовлення молочних продуктів «Галичина», «Яготинське» тощо.

Крім того, соціономастика допомагає вивчити явища мовленнєвої поведінки в суспільстві. Наприклад, дослідження назв місць можуть вказувати на різноманітні мовленнєві процеси, такі як лінгвістичне збагачення, боротьбу між мовами, динаміку культурного взаємовпливу та ін.

Отже, соціономастика у контексті географічних назв є важливим напрямком дослідження. Вона дозволяє розкрити соціальні та культурні

аспекти формування та вживання назв місць та регіонів, а також допомагає вивчити мовленнєві процеси в суспільстві. Дослідження у цьому напрямку можуть мати важливе значення для розвитку національної свідомості, підвищення інтересу до вивчення власної культури та історії, а також для розвитку туризму та реклами.

2.4 Соціономастичні аспекти зміни назв ойконімів в Україні. Поняття декомунізації та дерусифікації

Соціальні чинники впливали на називання тисячу років тому і впливають досі. У кінці 20 ст. провідною була ідея, що мова й культура пов'язані найтісніше, оскільки мова зароджується в культурі, у ній живе й розвивається. У всьому світі власні назви використовують з ідеологічною метою, оскільки держава може використовувати назви топонімічних об'єктів на честь знакових фігур або подій у політичному та культурному житті народу, щоб висловити свої політичні погляди та ідеали в різних сферах суспільного життя.

Белей Л. О. зауважує, що топонімія народів із давньою, а головне неперервною державною традицією часто віддзеркалює різні її періоди: чимало паризьких або лондонських назв вулиць і площ ніколи не змінювали, а їхню збережену впродовж століть первісну форму справедливо вважають набутом національної культури. [Белей, 2015, с.13] Держави, які намагаються самостійно та незалежно розвиватися після постколоніальної або посттоталітарної епох, мають виконати процес перейменування національної топонімії, щоб позбутися заідеологізованих назв, які є спадщиною минулого режиму. Це також є невід'ємним елементом демократизації політичного та суспільно-економічного життя в Україні.

В Україні процес перейменування отримав назву декомунізація. За визначенням Дрогушевської І. Л., декомунізація - це «система заходів, теоретична та практична діяльність яких спрямована на звільнення від

впливу та наслідків комуністичної ідеології в усіх сферах життя країни та суспільства після падіння правлячих комуністичних режимів». Це явище відоме для багатьох колишніх країн соціалістичного табору, таких як Литва, Латвія, Чехія, Естонія, Польща, Словаччина та інші.

У незалежній Україні було три хвилі перейменувань, перша відбувалася у період від 1991 до 2000 року, друга - від 2014 до 2016 року, а третя – із початком повномасштабного вторгнення 2022 року. Найперший процес декомунізації топонімії за часів сучасної незалежної України почався в 1990-х роках, але він був обмежений західними та частково центральними областями. На сході та півдні країни лише невелику кількість географічних об'єктів, пов'язаних з комуністичною ідеологією, було перейменовано.

Головною причиною такої ситуації стала недостатня увага держави до політики національної стандартизації географічних назв та відсутність єдиної державної політики щодо національної топонімії. Топоніміка є важливим інструментом утвердження державного суверенітету та національної ідентичності, тому країна мала запровадити на своїх теренах саме українську топонімію, повернувши топонімам їх історичні назви. Проте важливо не зловживати історичним принципом, оскільки багато первісних топонімних назв зберігають колоніальні символи російської, але тепер вже імперської епохи. Тож, створення законодавчого підґрунтя для декомунізації національної топонімії було необхідним кроком.

У квітні 2015 року Верховна Рада України ухвалила 4 закони про декомунізацію, а саме «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», «Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті», «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945 рр.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки».

Останнім законом унесено зміни до статей 5 та 8 Закону України «Про географічні назви», які забороняють присвоювати географічним об'єктам назви, які є іменами або псевдонімами колишніх керівників комуністичної партії, вищих органів влади СРСР, УРСР та інших союзних республік, а також назви, що пов'язані з діяльністю комуністичної партії та установами радянської влади. Проте, це не стосується назв, пов'язаних з розвитком української науки та культури, а також тих, які пов'язані з вигнанням нацистських окупантів з України.

Відповідальною установою за проведення декомунізації топонімів було призначено Український інститут національної пам'яті. Інститут склав список з 520 осіб, чия діяльність потребує декомунізації згідно з законодавством, та створив базу даних назв населених пунктів, які містять символіку комуністичного режиму, також надав дані про їх історичні назви та пропозиції щодо перейменування. Концепція декомунізації топонімів базувалася на принципах, зокрема, науковості, комплексності та системності підходу, у поєднанні із загальнонаціональним, регіональним та краєзнавчим підходами й прозорості процесу. Рекомендувалося повертати історичні некомуністичні назви населеним пунктам, а у випадках, коли такі назви були відсутні або не могли бути відновленими, коли вони не відповідали сучасним реаліям або апелювали до імперської спадщини, було запропоновано розглядати варіанти нових назв, підібраних на основі досліджень та обговорень з урахуванням рекомендацій краєзнавців, науковців і місцевих просвітницьких організацій.

Із початком повномасштабного вторгнення Україну накрила нова хвиля декомунізації, точніше дерусифікації. Цей процес зазвичай пов'язаний із перейменуванням топонімів.

Дерусифікація – процес, що спрямований на звільнення від впливу та наслідків російської культури на населення України. Перейменування у результаті дерусифікації не було результатом дії законів, це ініціатива місцевих жителів. Через соціальні мережі поширювали новину про початок

процедури, і люди – звичайні мешканці, пропонували свої варіанти назв. Потім ці назви обговорювали й затверджували учасники топонімічної комісії, а мер підписував прийняте рішення.

Ономастичні (мовні) чинники, які впливають на зміни власних назв вітчизняних топооб'єктів, включають мотиваційно-номінативний, семантичний, структурно-словотвірний, акцентуаційний, граматичний та етимологічний. Соціолінгвістика досліджує екстралінгвальні аспекти цих змін, такі як геополітичні, суспільно-політичні, економічні, юридичні, наукові, науково-технічні, соціально-психологічні, наявність / відсутність цензури, табу, естетичні, етичні тощо. Вона також вивчає, як політика влади впливає на перейменування топооб'єктів, які пропріативи є політично заангажованими, які цінності вони акумулюють чи пропагують, які словотвірні моделі та типи впливають на вибір суспільства.

Отже, процес перейменування національних топонімів надзвичайно важливий для кожної країни, яка пережила постоталітарну епоху, щоб позбутися онімів, які несуть в собі чужу ідеологію. Україна не є винятком. У нашій країні цей процес отримав назву декомунізація, який згодом переріс у дерусифікацію. Ці процеси важливі для утвердження національної ідентичності й встановлення українськомовного простору.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Отже, соціолінгвістика у контексті соціономастики та процес декомунізації та дерусифікації назв місць і регіонів українського простору становлять важливі аспекти вивчення мови, культури та національної ідентичності. Злиття цих напрямків досліджень створює цілісний підхід до розуміння соціально-культурного впливу на формування та вживання назв місць та регіонів.

Соціономастика, вивчаючи соціальні та культурні аспекти назв, допомагає розкрити важливі зв'язки між мовою, суспільством та культурою. Це дозволяє не лише збагатити знання про мовленнєві процеси, але й сприяє розвитку туризму та реклами, створюючи можливості для просування місцевих назв та визначення їхньої унікальності.

Процес декомунізації та дерусифікації назв місць та регіонів в Україні має велике значення для національної ідентичності та утвердження українського простору. Відновлення автентичних українських назв сприяє позбавленню онімів, які несуть ідеологію минулого режиму, і створює новий контекст для сприйняття та розуміння місцевої культури та історії. Цей процес є важливою складовою національного відродження та сприяє формуванню мовної політики, зміцненню мовних прав громадян та підтримці різноманітності українського мовного простору.

Такий цілісний підхід до вивчення соціономастики, соціолінгвістики та процесу декомунізації та дерусифікації назв місць та регіонів сприяє впровадженню мовної політики, розширенню знань про культурний та історичний контекст, формуванню свідомого ставлення до національної спадщини та розвитку українського суспільства у цілому.

РОЗДІЛ 3

ЕТИМОЛОГІЧНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТОПОНІМІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Етимологія сучасних географічних назв Київщини

Центром дослідження цієї роботи є ойконіми Київщини, їх утворення й розвиток. Для цього були обрані такі населені пункти: міста Біла Церква, Богуслав, Бориспіль, Бровари, Буча, Васильків, Гостомель, Обухів, Переяслав; і села Білогородка, Халеп'я, Княжичі, Мотижин, Мотовилівка.

Вибір назв мотивований населеними пунктами, які мені вдалося знайти в «Етимологічному словнику літописних географічних назв» та в «Етимологічний словник топонімів України» Лучика В. В., також тих, які неодноразово зустрічаються у «Повісті минулих літ» та інших літописах. Так само вибір назв зумовлений особистою зацікавленістю, адже місто Бровари – моє рідне місто, тому важливо дослідити походження його назви, а також назв міст та сіл, що його оточують.

Аналіз обраних топонімів здійснюється на основі різноманітної лінгвістичної літератури, використовуючи словники та інші джерела. Крім того, збір інформації включає звернення до легенд та фольклору, які можуть містити цікаві аспекти щодо походження та значення назв. Це допоможе розкрити історичні й культурні зв'язки між топонімами та місцевістю. Очікується, що це дослідження принесе нові відомості та розширить розуміння формування назв та їхнього значення в контексті Київщини.

Біла Церква

Перший астіонім – Біла Церква. Місто розташоване за 80 кілометрів від Києва на річці Рось. Біла Церква найбільше за населенням місто на Київщині. Перші документальні відомості про місто з сучасною назвою починають зустрічатися в документах з 15 століття, хоча поселення

з'явилося на цьому місці ще за князівських часів. За «Повістю врем'яних літ» місто було засноване 1030 року князем Ярославом Мудрим, на час заснування отримало назву Юр'їв. «В лѣто 6538 Ярославъ взя Белзь И родися Ярославу четвертый сынъ, и нарече имя ему Всеволодъ. Сего лѣта иде Ярославъ на Чюдь и побѣди я, и постави городъ Юрьевъ», - «Повість врем'яних літ». Варіанти назви: Гюргевъ, Гургевъ, Юрьгевъ (1095), Юрьевъ (1103)). Юр'їв був побудований як укріплений пункт на степовому прикордонні.

Згідно з однією з легенд, місто отримало свою назву від білої церкви, яка була побудована на місці сучасного міста. Ця біла церква мала величезне значення для місцевого населення, оскільки вона була видимою здалеку та служила орієнтиром для мандрівників і торгівців. З часом поселення навколо церкви росло, і люди стали називати це місце «Біла Церква» на честь символічної споруди. За цією легендою, у минулому на місці сучасного міста Біла Церква стояла вражаюча біла церква. Ця церква була видатною спорудою, зі своїми білими стінами та світлим куполом, які відрізнялися від інших церков на території сучасної України. Можливо, вона була покрита білою штукатуркою або виконана з білого каменю. Церква стала центром життя для місцевого населення, яке поклонялося в цій церкві та зібралось навколо неї, формуючи поселення.

Легенда про білу церкву має важливе культурне значення для міста та його жителів, оскільки вона передається з покоління в покоління. Більшість дослідників щоправда трактують назву досліджуваного астіоніма, відштовхуючись саме від цієї легенди, зокрема В.В. Лучик пише, що назва утворена «за відповідним кольором залишків великого храму як найпомітнішого орієнтиру поселення». Також він вважає, що білий колір стін є символом світла, і це визначальна ознака українських православних споруд. Зовсім іншої думки проте Олексій Стародуб, який заперечує існування церкви з білого каменю у часи Середньовіччя. Стародуб аргументує своє твердження, спираючись на дослідження про руську

архітектуру того часу, які показують, що на Наддніпрянщині, а зокрема на Пороссі, не було традиції будувати церкви з білого каменю. За версією Стародуба білий колір має сакральний зміст і означає святий, чистий, невинний, отже руське книжне «Святий Георгій на Росі», чи просто «Святий Георгій» могло б звучати як «Білий Георгій» і відповідно «Церква Білого Георгія». Згодом назва могла скоротитися до просто «Церкви Білого», а в сучасному варіанті звучить як Біла Церква.

Назва у скороченому вигляді згадується в Іпатіївському літописі за 1095, 1103, 1113, 1142, 1162 роки. Наведу приклад цитати за 1095 рік: «приидоша Половцѣ, ко Гюргову... Гюргевъ зазгоша» [бл. 1425 р., ПСРЛ, II, 1962. Ипат. лет., с. 219]. Також Юр'їв згаданий літописцем Воскресенського літопису: за 1095 рік: «а Юрьгевъ зазгоша» [бл. 16 ст., ПСРЛ, VII. 1962. Воскр. лет., с.8]; за 1103 рік: «сруби Святополкъ городъ Юрьевъ, егоже бѣша Половци сожгли: [там само, с.20] та ще декілька згадок за 1113, 1159 роки. У більшій пізніх документах астіонім зустрічається вже з сучасною назвою Біла Церква, зокрема у «Актах Бориспільського міського суду 1612-1699 років»: «лежавшихъ на поганичьи государства Бѣлою Церковью..».

На мою думку, походження назви астіоніма слід таки пов'язувати з церквою, яка у певний період розвитку цієї місцевості мала важливе значення для жителів, до того ж саме цієї теорії дотримуються в етимологічних словниках: топонімів України та літописних географічних назв Південної Русі.

Богуслав

Місто у Київській області, яке тягне свою історію ще з часів Київської Русі. Розташоване на річці Рось, що ділить місто навпіл.

Існує декілька легенд походження назви Богуславль (літописна назва городища – попередника сучасного Богуслава). Одна з них це те, що назва походить від слова «буй», що означає сильний, відважний, відповідно

Богуслав нібито поселення відважних. На підтвердження цього може слугувати лише варіант назви Буйславль.

Згідно з іншою легендою, засновником міста є князь Богуслав, від якого й походить назва міста. Одного разу князь вирішив полювати зі своїм соколом. Він наказав соколу вибрати місце для нового міста. Після деякого часу, князь побачив свого сокола, який зупинився на високому пагорбі. Він розглянув цю подію як знак від Бога, і на цьому місці вирішив заснувати нове місто, яке назвав на честь себе – Богуслав.

Ще один варіант назви, що це столиця руського вождя Буса (або Божа), який відіграв значну роль у боротьбі слов'ян з готами у IV ст. У «Слові про Ігорів похід» можна знайти згадку про славні часи Бусові. Знову ж таки, на підтверджені цієї гіпотези не існує, крім ще одного варіанту назви Буслав.

Найбільш відома легенда пов'язана з князем Ярославом Мудрим, пам'ятник на його честь був зведений у місті у 2012 році. Легенда оповідає про те, що князь Ярослав Мудрий розгромив на цьому місці загін кочівників, після цього князь піднявся на один із горбів, де було розташоване невелике поселення людей. Воїни радісно вітали Ярослава Володимировича, викрикуючи: «Слава Ярославу!», на що він лише відповів: «Богу слава!». Його слова підхопили воїни та люди, з тих пір городище отримало назву Богуслав. Однак така версія суперечить як структурі оніма, так і відсутності назв населених пунктів, утворених від вигуківих фразем, у всій Слов'янщині. Отже, якщо Ярослав Мудрий у 1032 році дійсно сприяв розвитку Богуслава, то старе поселення було названо ще до правління князя Ярослава Мудрого, а саме на 150 або навіть більше років раніше, ніж у літописах збереглася перша писемна згадка про нього.

Ці легенди поширені серед місцевого населення й часто розповідаються як історичні міфи про заснування міста.

Городище Богуславль, що є попередником сучасного міста Богуслав, датується давньоруською добою. Існують згадки про городище, які

вказують на 1195 рік, хоча його заснування, ймовірно, відбулося раніше. Таким чином місто може мати з Ярославом Мудрим (відповідно до однієї з легенд) лише опосередкований зв'язок: воно могло бути побудованим у часи правління великого князя. Городище Богуславль було частиною оборонної системи Київського князівства. Воно могло відігравати важливу роль у захисті від нападів ворогів. У результаті розкопок, проведених на території міста, були знайдені залишки кераміки 11 століття, що підтверджує гіпотезу заснування Богуслава на початку цього століття, коли Ярослав Мудрий проводив інтенсивне будівництво на Пороській оборонній лінії.

Заснований Богуслав, імовірно у 11-12 столітті, адже вже згадується у Літописі Руському за Іпатіївським списком у році 1995: *«Всеволодъ бо просаише оу него .... Богоуславла ....»* [Повість врем'яних літ, 1990, електронне джерело].

Тож, побутує багато легенд про походження назви міста, проте всі вони належать до народної етимології. З наукової точки зору назву слід пов'язувати з антропонімом Богуслав, від якого вона утворилася.

Бориспіль

Бориспіль — місто, розташоване за 35 кілометрів на південний схід від Києва.

Бориспіль не первинна назва, ця місцевість, за літописними згадками, раніше носила назву Летч (Льто, Олто). Вперше знаходимо ми згадку сучасної назви Бориспіль в документах 1590 року, коли Варшавський сейм, бажаючи, заселити мало залюднені окраїни держави, дозволив королю роздавати деякі урочища та пустині, серед них згадано і Бориспіль.

Одна з версій, пов'язана з походженням назви Бориспіль, базується на слов'янському слові «бор», яке означає «сосновий ліс». Згідно з цією теорією, місто могло отримати свою назву через своє розташування на

території, що колись була покрита сосновим лісом. Ця версія відображає важливість природного середовища та ресурсів у становленні та розвитку поселень в той час.

Соснові ліси мали важливе значення для давніх слов'ян, оскільки вони надавали матеріал для будівництва, опалення, а також лікарські рослини і продукти, такі як ягоди та гриби. Сосни були часто зображені в народних піснях, казках та міфах, символізуючи силу, стійкість та мудрість. На користь цієї версії може свідчити лише факт, що соснові ліси поширені у цій місцевості, але більше жодних доказів не вдалося знайти. До того ж, версія не пояснює іншу половину назви *Бориспіль*.

Точна дата заснування Борисполя невідома, але деякі дослідники вказують, що місто могло бути засноване в Середньовіччі, між 10 та 12 століттями. Цей період відповідає часам Київської Русі, коли багато міст та поселень було засновано на території сучасної України. Натомість інші джерела стверджують, що у княжі часи на місці Борисполя ніякого поселення не було, адже в той час головними шляхами з'єднання й природними водопоями були ріки, а «Борисове поле» не могло бути цікавим для поселення, адже знаходилося далеко від будь-якої з річок. На мою думку, ця версія є більш правдоподібна, адже через Бориспіль дійсно не протікає жодна річка, та й перша згадка про місто з'явилася набагато пізніше за 10 століття.

Важливо відзначити, що точне встановлення дати заснування Борисполя є складним завданням, оскільки багато історичних джерел було знищено або втрачено протягом століть. Тому дата заснування міста залишається предметом наукових дискусій та подальших досліджень.

Існує думка, що місто могло слугувати за перший відпочинок для князів, коли вони вирушали в похід проти степових кочовиків на лівий берег Дніпра. Також відомо, що у цій місцевості 1015 року у братовбивчій боротьбі було вбито князя Бориса Володимировича, сина великого князя Володимира Святославовича. Про цю подію пише літописець

Лаврентіївського літопису: «Борису же възвратившюся съ вои... и ста на Льтъ». [1377 р., ПСРЛ, I, 1962. Лавр, лет., с.132] На місці сучасного Борисполя тоді ще не було міста.

Версія про «Борисове поле» також є однією з можливих теорій щодо походження назви міста Бориспіль. Згідно з цією версією, назва міста може бути пов'язана з ім'ям князя Бориса та словом «поле» (яке могло бути у цій місцевості у той час), що має на увазі «поле, належне князю Борису» або «поле, назване на честь князя Бориса». Князь Борис був сином київського князя Володимира Великого і відомим православним святим. Він міг мати відношення до цих земель, наприклад, як місце полювання або відпочинку, або через які він пройшов під час своїх мандрівок.

Є ймовірність, що назва міста не пов'язана саме з князем Борисом, це міг бути будь-хто інший з таким самим іменем.

Однак, ця версія також не має безпосередніх наукових підтверджень, і вчені продовжують досліджувати історію міста, щоб встановити точне походження його назви. Хоча версія про «Борисове поле» може бути привабливою з точки зору народної історії, наразі немає достатньо доказів, які б підтвердили її абсолютну достовірність.

Щодо писемних згадок астіоніма Бориспіль, то він неодноразово зустрічається у «Актах Бориспільського міського уряду 1612 -1699 років». У історичному нарисі місто згадується з назвою Борисполе [Ю. Бідношия, Л. Дика, с.303]. У більшості ранніх записів (перша половина 17 століття) та у деяких більш пізніх астіонім переважно згадується у формі Баришполь, Боришполь: «...началником *Баришпольскм...* войтом *БарышпольскимЪ*»; [1615] «до книг... *Баришпулских* записати» [1660]. У другій половині 16 століття назва міста вже вживається у формі наближеній до сучасної назви: «в ратушу *БорисполскомЪ*» [1696].

Можна зробити висновок, що сучасна назва міста сформувалася наприкінці 17 століття й утворилася від двох слів Борис та поле, саме таку думку підтверджують й етимологічні словники.

Бровари

Бровари – адміністративний центр Броварського району, найбільше місто-супутник Києва, на північний схід від нього. Деякі дослідники вважають, що датою постання міста є 968 рік, коли половецький князь Куря обложив Київ, а давній переказ оповідає, що воєвода князя Святослава Претич косив траву в лузі за Дніпром, ловив рибу в озері й пив пиво з броварями. З цього виходить, що місту щонайменше тисяча років. Однак більшість дослідників таки схиляються до того, що воно було засноване приблизно у 16 столітті.

До цього часу не існує достовірної думки щодо походження назви, проте побутує декілька легенд. Відповідно до одної з них, назва міста Бровари може бути пов'язана з місцем переправи через річку. Ця версія стверджує, що в давні часи на території сучасних Броварів існувала важлива переправа через річку, яка відігравала важливу роль у сполученні південних та північних частин країни. За цією легендою, назва «Бровари» походить від двох слів: «бхід» (або «бродити»), що означає переправу через річку, та «варити», яке можна інтерпретувати як «кипіти» або «булькіти». Таким чином, можна перекласти назву міста як «місце переправи, де кипить вода». Ця версія може походити від того, що в місцевості були швидкі течії, які створювали піну або вир на поверхні води. Люди, які подорожували через цю переправу, могли помітити цей «киплячий» ефект і надати місцевості таку назву. Хоча конкретна річка не згадується в легенді, є кілька варіантів, зокрема річка Стугна. Інші річки, які могли мати значення для переправи, можуть включати невеликі притоки Дніпра або й інші річки, що знаходяться в цьому регіоні. Однак, без додаткових історичних даних та документів, важко визначити точно, яка річка або переправа пов'язані з легендою про походження назви міста Бровари.

Важко точно вказати походження легенди про киплячу переправу в місті Бровари, оскільки вона, ймовірно, належить до усної народної традиції, передавалась з покоління в покоління та може мати свої корені у

давній історії міста. Легенди та оповідання про місцеві водойми часто виникають з реальних подій або особливостей, які люди сприймають як незвичайні або важливі. У випадку Броварів, легенда про киплячу переправу могла виникнути на основі видимого ефекту, який створювали швидкі течії, газові викиди або інші природні явища, спостережені в річці. Також можливо, що легенда виникла як спосіб пояснити або надати символічне значення назві міста, особливо якщо вона пов'язана зі старовинними переправами, які відігравали важливу роль в розвитку регіону.

Відсутність письмових джерел, які детально описують легенду та її походження, ускладнює встановлення точного віку або коренів цієї історії. Однак такі легенди часто служать відображенням культурної та історичної спадщини місцевості, і їх можна розглядати як цінний внесок в збереження та передачу місцевої історії. На мою думку, ця легенда не має достатніх документальних підтверджень, тож це народна етимологія.

Одна з найпоширеніших назв, що Бровари походить від назви професії бровар, тобто пивовар. Більшість істориків вважає, що назва астіоніма походить від двох слов'янських слів: «бро» (або «брого»), що означає «пиво», та «варити». З'єднання цих слів відображає пивоваріння як основну діяльність у місті.

Також одним з відомих документів, що згадують Бровари, є документи, пов'язані з Магдебурзьким правом, яке було надано місту у 1649 році. Магдебурзьке право надавало містам значну автономію в управлінні та розвитку, а отримання цього права Броварами може свідчити про важливість пивоваріння для місцевої економіки.

На користь цієї версії свідчить фонетичний варіант назви Броварі – за аналогією до назв інших професій у формі множини – писарі, косарі, друкарі. Назва із флексією -і, вживалася до 1969 року, але не послідовно. Поступово назву Броварі витіснила назва із флексією -и –Бровари.

Назва Броварі зустрічається у поемі Т. Г. Шевченка «Катерина»: «Заплакала, пішла шляхом, в Броварях спочила та синові за гіркою медяник купила». [Кобзар, 2004, с.48]

В «Актах Бориспільського міського суду 1612 – 1699» астіонім зустрічається у формах Родовому відмінку, цікаво те, що ці форми відрізняються: «*пришов... до Броваров*» і «*а за перевоз до Броварув*». Ф.Т. Жилко вважає, що топонімічні назви, що зустрічаються в «Актах», очевидно зберігають тодішні говіркові риси. [Ю. Бідношия, Л. Дика с.314] Тож, імовірно, у 17 столітті було два варіанти вимови. Астіонім у Називному відмінку вірогідно не відрізнявся від сучасного звучання – Бровари.

Не всі дослідники пов'язують назву міста зі словом «бровар». До того ж документальні джерела й історична пам'ять місцевого люду в останні три століття не засвідчують тут традиції пивоваріння. Відсутні тут і прізвища Бровар, Броварник, Броварець чи Броваренко, які мали б утворитися. На думку дослідника Володимира Гузія, тут були поширені винокурні й гуральні, а ще давніше з меду диких бджіл варили меди. Мірою такого напою був провар, що й могло відбитися в назві як Провари, пізніше Бровари.

Гузій підтримує версію походження Броварі від «браві (сміливі) вори». Сіверський переказ про заснування Броварів розповідає, ніби розбійники, яких називали браві вори, викрали дівчат (існував такий звичай, за Нестором Літописцем) і поставили кілька хат. Жінки займалися господарством, а чоловіки ходили за здобиччю, через це нібито і утворилася назва поселення Бравори або Борвори, яка з часом перетворилася на Бровари. Таку версію підтверджує і назва села Заворичі Броварського району, що, можливо, означає «ті, що живуть за ворами».

Я вважаю, що В, Гузій наводить переколиві аргументи проти версії «пивоваріння», але водночас не достатньо переконливий щодо версії «браві вори». З історичної точки зору, немає письмових згадок так званих «ворів» у цій місцевості, з лінгвістичного боку цей варіант також малоімовірний,

адже більш поширеною була лексема «злодій», аніж «вор». Лексема «вор», «ворюга», була, очевидно, запозичена з російської мови не раніше 16 століття. Як я раніше зазначала Бровари були засновані так само у 16 столітті, тобто малоімовірно, що лексема «вор» могла так швидко замінити звичне «злодій».

Таким чином, на теперішній час найбільш переконливим є варіант назви, пов'язаний із пивоварінням.

Буча

Буча – це місто України, адміністративний центр Бучанської міської територіальної громади і Бучанського району Київської області. Від 24 березня 2022 року Указом Президента України Бучі присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України».

Уперше в письмових джерелах Буча згадується у 1630 році, як село Яблунька, що розташувалось на лівому березі річки Буча. До 20 століття поселення носило назву Яблунька, а потім було перейменоване в сучасну назву.

Існує легенда щодо походження назви Буча. Нібито під час будівництва залізниці робітникам не виплатили гроші і вони зчинили свеликий галас, або іншими словами «бучу». І тому так назвали залізничну станцію і потім поселення, де відбулася ця подія. Легенда є народною етимологією.

Існує варіант походження назви міста Буча пов'язаний зі словом «буча», яке походить від праслов'янського кореня buk- (buč-) «ричати, ревіти, гудіти, дзижчати». За цією версією, місцевість, на якій засноване місто, могла бути шумною через ряд природних факторів, таких як активність дикої природи, тварин, вітри або рух води річки Буча, що протікає поблизу міста. Цей гамір міг бути відчутним для давніх мешканців,

які поселилися в цій місцевості. Таким чином, вони могли назвати своє поселення на честь характерної особливості природи, що їх оточувала.

Така версія, хоча й може звучати цікаво, не є підтвердженою науковими дослідженнями чи археологічними знахідками. Тому слід розглядати її як одну з можливих гіпотез, що пояснює походження назви міста Буча.

На мою думку, назву Буча слід пов'язувати з однойменною назвою річки, що вже згадувалася вище, біля чийх берегів розташувалося місто. Адже був певний звичай переносити назви гідронімів на астіоніми, тож це є можливим варіантом. Корінь бук- (буч-) означає ревти, шуміти. В українській мові є слова з таким коренем: бучало «водоспад», бучило «прірва; вир; глибока яма з водою», усі вони пов'язані з бурлінням води. Тож можна припустити, що поселення отримало назву тому, що поряд була річка з бурхливою течією, яка навесні виходила з берегів. Щоправда, сьогодні вона вже втратила такий бурхливий норів.

Васильків

Васильків – місто Київської області, яке розташоване за 20 км на південний захід від Києва на річці Стугна.

Одна з найфантастичніших версій відносить походження назви міста до слова «василіск» - міфічної істоти з тілом курки та хвостом змії. Це створіння символізувало силу та могутність, і назва міста могла бути сприйнята як символ місцевої влади або військової сили.

Найбільш поширена легенда про походження назви міста Васильків пов'язана з князем Васильком Ростиславичем, який був сином Ростислава Михайловича – князя Київського. Згідно з легендою, Василько заснував місто на річці Рось у середині 13 століття, і місто було названо на його честь.

Інша версія пов'язує назву міста з давньоруським ім'ям Василь, яке мало широке поширення в середньовічній Русі. Таким чином, назва міста

могла вказувати на особу чи сім'ю, яка мала значний вплив на місцеву спільноту або заснувала поселення. Ця версія є найбільш ймовірною і науково мотивованою.

З часом під впливом паралельного вживання зменшено-пестливої форми імені Василь – Василько щодо наступних князів із цим іменем закріпилася сучасна назва Васильків, яка фіксується в джерелах уже з XVII ст

За історичними джерелами, зокрема Руським літописом, місто засноване князем Володимиром Святославовичем наприкінці X століття для захисту Києва з півдня від набігів степових кочівників. Сам князь і назвав поселення в свою честь Василевом, Василь – християнське ім'я, яке отримав Володимир після хрещення.

Василів уперше згадується у Руському літописі Іпатіївського списком за 996 рік: «тогда обѣщасѧ Володимерь поставити црковь Василевѣ». [ПСРЛ, I, 1962. Лавр, лет., с.125].

Таким чином, назву міста слід пов'язувати із давньоруським городищем Василів, що у свою чергу походить від антропоніма Василь.

Гостомель

Гостомель – це селище міського типу в Бучанському районі Київської області України. Від 6 березня 2022 року Указом Президента України Гостомелю присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України».

За переказами поселення існує з досить давніх часів, проте перша згадка про нього датується аж кінцем 15 століття (1494 р.). У цей рік великий князь литовський Олександр Ягеллончик забрав гостомельський маєток у шляхтича Сеньки Володкевича і передав військовому діячеві Іванові Глинському. Володкевич отримав Гостомель від київського воєводи Юрія Пацевича, проте не мав королівської грамоти грамоти, яка б підтвердила це рішення. У грамоті 1494 року князь Олександр Ягеллончик затвердив І. Глинському та його сім'ї, дружині та нащадкам, Гостомель.

Краєзнавчиня Галина Осадча, яка, до речі є уродженкою Гостомеля, записала легенду про воїна Госта. Він нібито зі своїми воїнами захищав населення, загинув і був похований на кладовищі на цій місцевості. За легендою Гостомель названо на його честь. Це є народною етимологією, як і всі легенди.

За переказом, Гостомель раніше називався Остромиром, це астіонім. Дослідниця Коваль А.П. у книзі «Знайомі незнайомці» писала про це. Вона вважає, що коли ім'я Остромир переставало широко вживатися, тоді назва селища поступово скорочувалася і спрощувалася, втрачаючи безпосередній зв'язок з ним. Остромир перетворився на Гостомель. Науковці зауважили, що писемні пам'ятки півдня та півночі Русі мають мовні відмінності, тому цілком можливо, що вищезгадане ім'я на землях нинішньої України побутувало в іншій, українській формі, а саме як Гостромир. Посилаючись на українського краєзнавця другої половини 19 століття Похилевича Л.І., Алла Коваль пише, що ймовірно писар записував російською мовою місцеві перекази про те, як раніше називався Гостомель, а потім переробив ім'я на російський лад – Остромир. А -ль- – це суфікс присвійності. Можливо, спочатку Гостомель називався Гостромирль або Гостромерль, тобто поселення, що належало Гостромирові. Проте, на жаль, про останнього не збереглося ніяких відомостей. Можна погодитися з Аллою Коваль, що назва селища для зручності вимовляння перетворилася з Гостромерля на Гостомель.

Ще одна досить поширена версія назви припускає, що ойконім виник, очевидно, в давньоруську добу за допомогою суфікса *-j(ь) у посесивній функції від загальнослов'янського антропоніма Гостомъ (< псл. *Gostomъ) [Шульгач, 2008, с. 233], що, вірогідно, походить від *Gostomilь (<*gostь «гість» + *milь «милий»).

Посесивний суфікс *-j(ь), за допомогою якого була утворена назва, активно діяв до 12 століття. Тож можна припустити, поселення виникло ще за часів Київської Русі.

Обухів

Обухів – це місто в Україні у Київській області, адміністративний центр Обухівського району. Розташоване у долині річки Кобрин, притоці Стугни, на відстані 45 км від міста Києва.

Поселення досить давнє. Хронологію його заснування визначити важко, але воно вперше згадується в історичних документах 14 ст. (1362 рік) як Лукавиця. Походження первинної назви поселення, за народним переказом, пов'язують з боротьбою проти монголів у 13 ст. Назва Лукавиця ніби походить від лука (зброї). Це тлумачення є прикладом народної етимології. Щодо наукової точки зору, то можна припустити, що в основі назви таки лежить корінь «лук», як, наприклад, у гідронімах Луква, Лукава, Лукавиця, але означає «звивина». Назва могла бути дана за розташування поселення на звивині річки Кобрин.

Повернемося до назви Обухів. Побутує легенда про те, що поселення отримало таку назву через те, що один із жителів вбив іншого обухом (тупою частиною сокири). Легенду варто вважати народною етимологією.

Ірина Желєзняк, досліджуючи ойконімію Київщини, згадувала Обухів: «До ойконімів з посесивним суфіксом -ов належить і назва міста Обухів: «зъ Обухова» (1624 р.), «kupiec rossyiskі wsi Obuchowa» (1749 р.), «за мѣстечкомъ Обуховымъ» (1785 р.). Сучасна назва сягає посесивної форми від антропоніма Обух (наприклад, історичний документ свідчить, що 1594 р. в Києві мешкав Андрей Обухъ)» [Желєзняк І.М., 1998, с. 14]. Я поділяю думку дослідниці, назва Обухів посесивна, належить до географічних назв на *-овъ/*-евъ і походить імовірно від чоловічого прізвища Обух, про що свідчать письмові згадки. З них відомо, що у другій половині 16 століття жив на хуторі на річці Лукавиця козак Обух. Також з писемних джерел відомо, що Обух проживав на хуторі за управлінням цієї місцевості шляхтичем Яном Дорогостайським у другі половині 16 століття

(1550—1565 pp.): «за живота пана Яна Дорогостайського тые добра были пусты, только тут один мужик мешкал Обух, от которого за часом названо маетность над Лукавицею Обухов и Обуховщизия».

Тож, версія походження назви пов'язана з козаком Обухом є найбільш імовірною на цьому етапі дослідження.

Переяслав

Переяслав – місто на сході Київської області, одне з найдавніших міст Русі. Розташований Переяслав за 85 кілометрів від столиці.

Як я зазначала вище, це місто одне з найстаріших, перша згадка про Переяслав датується 907 роком у договорі князя Олега з Візантією: «на Києвъ... Чернигов... Переаславль... Полтѣскъ... Ростов... Любеч». [ПСРЛ, I, 1962. Лавр, лет., с.31]

Немає однозначної думки щодо походження назви. Одна з найвідоміших версій це, що під час нападу печенігів на Русь був серед ворогів один витязь, якого нікому не вдавалося перемогти. Ніхто з князівської дружини не наважувався прийняти виклик печеніжина. А ось один юнак із простолюдинів визвався на бій. Врешті решт здолав хлопець поганина і таким чином «перей славу собі». На честь цієї перемоги місто почали називати Переяславом. Про цю версію походження назви писав і відомий Нестор Літописець у «Повісті врем'яних літ». «За Нестором, назву Переяславль дано тоді, коли юнак перемиг печеніжина, а «Володимерь же радъ бывъ, заложи городъ на бродѣ томъ, и нарече и Переяславль, зане перея славу отроко отъ»». [Москаленко А. А., 1961, С. 5.] На мою думку, ця версія більше є народною етимологією, ніж справді науковим поясненням. До того ж перша згадка про місто датується 907 роком, задовго до правління князя Володимира.

Згідно з іншою теорією, назва «Переяслав» походить від двох слов'янських слів: «пере», що означає «через», і «ясла Ця ідея базується на

географічному положенні міста. Переяслав розташований на високому правому березі річки Трубіж, і це можна було сприйняти як «місто, що лежить понад (річкою) Яслою». Тут «Ясла» може бути старою назвою річки Трубіж, або, можливо, місцева назва цієї частини річки. До того ж слова «ясла» походить від праслов'янського *jasla* (< *jěsla < *ědsla), [jasli] (< *jěsli < *ědsli) «годівниця для худоби». Можливо, у ті часи річка слугувала місцем водопою для худоби, тому носила таку назву. Варто зазначити, що наукових підтверджень цій теорії немає, то варто вважати її народною етимологією.

Місто у Середньовіччі також носило назву Переяславль-Руський – на відміну від Переяславля Залеського у Володимиро-Суздальському князівстві. З 1943 до 2019 року місто називалося Переяславом-Хмельницьким на честь гетьмана і полководця Війська Запорізького Богдана Хмельницького, який у Переяславі уклав мирний договір з Московською державою. З 2019 року місту повернули попередню назву Переяслав.

На мою думку, найбільш вірогідний варіант походження назви міста Переяславль від давньоруського особового імені Переяслав, що вказує на те, що місто було ним засноване або належить йому.

Білогородка

Білогородка – село, розташоване за 22 кілометри від Києва на річці Ірпінь. Неважко здогадатися, що Білогородка тягне свою історію від славного і добре відомого міста в Київській Русі – Білгорода, яке за століття часу перетворилося в село.

Здавна Білгород був значним місцем у Київській державі, тут розташовувався палац князя Володимира Святославовича. 991 року тут було збудовано фортецю, і значення міста зросло: Білгород став одним із найміцніших укріплень від кочівників. 991 р.: «Володимирь заложи градъ Бѣльгородъ». [ПСРЛ, I, 1962. Лавр, лет., с.122] Місто також нерідко згадується у літописі й за інші роки: 997 рік «Печенѣгы...и сташа вколо Бѣлагорода», 1069 рік «поиде противу и приде к Бѣлугороду

Всеславъ бывшу ноци оутаиса Къань ѣжа из Бѣлагограда къ Полотъску» тощо.

Назва походить від двох слів: білий і город (тобто укріплення, укріплене поселення). Якщо семантика слова «город» відома, то значення першої половини назви «білий» не настільки прозоре. «Білий» могло мати значення «західний»: «місто на захід від Києва», але в такому випадку відсутня бінарна опозиція: захід-схід. Імовірніше «білий» мало первісне значення «красивий»: «красиве місто».

Таким чином, за письмовими джерелами поселення мало назву Білгород до першої половини XVII століття, потім поступово почала вживатися назва зі зменшено-пестливим суфіксом -ок-: Білогородок, що означає, що місто починає зменшуватися. Наприкінці XVII століття вже трапляється назва Білогородка.

Княжичі

Село Княжичі розташоване на південному заході Броварського району. Із заходу село має спільну межу з Києвом.

Перша документальна згадка про село датується кінцем 15 століття, а саме у грамоті польського короля Казимира до київського воєводи Юрія Паца, 7 липня 1489 року: «Писали до нас старцы Святого Николы Пустынского и были нам челом, абы им дали сельцо за две мили от Киева за Днепром, на имя Княжичи, а поведали нам, што, тое сельцо пусто еще за великого князя Витовта, а к тому сельцу неш ничего. Только одно озерцо...», очевидно село існувало вже значний час до оприлюднення цієї грамоти, бо згадано князя Вітовта, який правив з кінця 14 століття. Тож можна припустити, що засноване село у 13-14 столітті.

Назва є прикладом онімів-плюративів на *-itji, які вказують на групу людей за різними ознаками. Сучасна слов'янська ономастика трактує ойконіми на *-itji як патронімні. Поява цих назв припадає на ранній період розвитку суспільства. Серед назв на *-itji є значний відсоток таких, які

утворилися саме від архаїчних імен, бо вони мали прямий зв'язок із патронімією. Назва Княжичі могла бути утворена, як така, що вказувала на загальну належність людей, які тут жили, їх соціальне походження. Можна лише припустити, що поселення отримало назву від прізвиська Князь, яке носив один із перших жителів села, або ж від певної моделі поведінки людей, що населяли цю територію, адже ніяких документів, які б це підтвердили, мені знайти не вдалося.

Треба зазначити, що останнім часом відбувався процес «вивітрювання» первинного патронімного значення у назвах на –ичі. Так звана формалізація функції суфікса *-itji привела до того, що майже від будь-якої твірної основи можна утворити ойконім із цим формантом, при цьому майже повністю стерлося значення патронімності. Пізні назви на –ичі утворено формально, наприклад, колишнє селище Кулиничі, що зараз приєднане до Харкова, або ж село Бердичі Донецької області.

Тож, Княжичі ймовірно не відноситься до цих формально утворених назв, оскільки функціонує ще з 13-14 століття, тож вона, на мою думку, є таки патронімною.

Мотижин

Мотижин – село Бучанського району Київської області. Раніше носило назву Мотижир (Мутижир). Перша згадка Мотижиру датується 1162 роком: «оу Котелници... поидоша к Бѣлугороду. на Мутижирь и быша на Кучари». [ПСРЛ, II, 1962. Ипат. лет., с.517]

Серед населення добре відома легенда походження назви села. Князь, палац якого знаходився у Білгороді, в період жнив найняв смердів, щоб вони скошили жито за десятину: йому 9 снопів і 1 собі. Женці хитрували: свої снопи набивали повністю, а князівські залишали напівпорожніми. Князь приїхав подивитися на роботу і помітив нечисте. І дуже голосно сказав: «Моти — женці!». Від того і пішла назва Мотижен – Мотижин.

Ще одна, не менше популярна версія, є суто хліборобською: Мотижин походить від знаряддя праці мотиги (мотики). Все це є народною етимологією.

З точки зору наукової етимології можливим є походження від антропоніма «МѠтижиръ», на підтвердження цього слугує давніший варіант назви Мотижир або Мутижир, що з часом почав вживатися з кінцевим –н. Така версія видається мені найбільш науково мотивованою й імовірною.

Мотовилівка

Мотовилівка – це село в Україні, у Фастівському районі Київської області. Особливо цікавим для мого дослідження є Мотовилівка, адже її неодноразово було перейменовано, й вона підпала під процес декомунізації.

Поселення сягає своєю історією ще часи Київської Русі. За народними переказами, на цій місцевості було місто Міна, (965—1035) заселене греками, про що свідчить той факт, що наприкінці 19 ст. в панському маєтку в землі було знайдено багато грецьких хрестів. В 11 столітті це поселення було знищено печенігами і якийсь час носило назву Пусте Городище. Згодом місцевість почалася заселятися і отримала назву Гуляники. 1560 року князь Костянтин Острозький подарував маєток своєму слuzі Іванові Мотовилівцю (або Мотовилу), з цього часу поселення починає називатися Мотовилівка, хоч стару назву ще тривалий час використовували паралельно.

Назва села це приклад посесивних назв, які сформувалися на базі сполучення присвійного прикметника та іменника. Процес субстантивації зумовив появу великого масиву посесивів на *-j(ь), *-інъ, *-овъ/*-евъ на території України. Крім цього, належність географічного об'єкта виражали й інші типи ойконімів, зокрема назви на –івка.

Мотовилівка зазнала чимало перейменувань. З найдавніших часів до сучасності вона носила назви: Міна, Гуляники, Мотовилівка, Казенна Мотовилівка, Каменєве, Червона Мотовилівка.

Це поселення, як я вже зазначала, зачепило явище декомунізації. Червона Мотовилівка отримала таку назву 1939 року, на честь чергової річниці Червоної армії. До цього, з 1924 до 1940 село носило назву Каменєво – на честь соратника Леніна Льва Каменєва. Після прийняття Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів в Україні, заборону пропаганди їх символіки» значний перелік населених пунктів підлягали перейменуванню. Оскільки «червона» у назві села відсилає до назви армії СРСР, було вирішено повернути поселенню історичну назву Мотовилівка.

Халеп'я

Халеп'я – село в Київській області, Обухівського району, розташоване на правому березі Дніпра, біля Канівського водосховища, між селами Трипілля і Витачів.

Вперше Халеп'я згадується у джерелах наприкінці XI століття, а саме 1093 року у «Повчанні дітям» Володимира Мономаха, він пише про Халеп'я, як про місце, де відбулася битва з половцями. Також згадується пізніше у інших літописних джерелах (1096 рік): «..быхомъ оу Халѣпа» [ПСРЛ, I, 1962, Лавр, лет., с.249], з чого можна зробити висновок, що поселення має давню історію.

Деякі мовознавці, зокрема К. М. Тищенко, вважають, що назва може бути іранського походження і пов'язана із стародавньою назвою міста Халєб (відома в Європі в італійській формі Алеппо) в північній Сирії, що походить від хеттського «Халап», що в свою чергу походить з грецької мови. Такий варіант походження назви нетиповий для астіонімів, які ведуть свою історію з часів Київської Русі, малоімовірно, що село під Києвом має якийсь стосунок до північної Сирії.

На мою думку, найбільш вірогідно, що назва походить від давньоруського городища Халеп, яке існувало на місці сучасного села до 1239 року, коли було зруйноване монголами. Як утворилася назва цього городища на сучасному етапі дослідження встановити досить складно.

3.2. Особливості словотворення досліджених топонімів

Топоніми займають значну частину власних назв в українській мові, як і в будь-якій іншій. За семантичними і формальними ознаками вони суттєво відрізняються від інших класів власних назв, але вони є органічною частиною лексичної системи, саме тому їхнє словотворення відбувається в межах відомих способів за допомогою продуктивних чи вже не продуктивних засобів. «...значна частина топонімів з непохідними основами зберігає мотиваційний зв'язок з відповідними твірними словами, через що географічні назви відносно рідко перестають бути об'єктом словотвору, хоч історичну дериваційну похідність деяких з них дозволяє виявити лише етимологічний аналіз». [Лучик В.В., 2015, с.46]

Залежно від використання чи невикористання дериваційних засобів порівняно з твірними словами топоніми різних способів словотвору поділяють на дві групи:

1) назви дотопонімного рівня деривації, це топоніми, які утворені лексико-семантичним способом;

2) назви топонімного рівня деривації, це афіксально розширені в процесі останнього словотворного акту морфолого-синтаксичні деривати, а також морфологічні та синтаксичні утворення.

Важливим етапом цього дослідження є встановлення особливостей творення вибраних топонімів й визначення найпродуктивнішого способу творення.

Первинна назва топоніма *Біла Церква* Юр'єв (Гюргев) утворена афіксальним, а саме суфіксальним способом. Це посесив на –єв від

антропоніма Гюргій (Георгій). Сучасна ж назва Біла Церква це складений топонім, що походить від Церква Білого, тобто Святого, Георгія і утворена способом трансонімізації – переходу власної назви з одного класу в інший: агіоніма в ойконім.

Найімовірніший варіант походження топоніма *Богуслав* (Богуславль) – від антропоніма Богуслав. Таким чином це суфіксальний суфікс творення: посесив на *-j(ь).

Спосіб словотвору топоніма *Льто* (первісна назва поселення на місці сучасного *Борисполя*) на сучасному етапі встановити досить важко. Поселення могло отримати таку назву від поля (Летське) чи болота, які в цих місцях здавна, і назва яких є дуже давньою, й, можливо, пов'язана з праіндоєвропейським *ele – «текти; пливти, лити». Нова назва Бориспіль утворена морфолого-синтаксичним способом деривації, а саме словоскладанням. Вона має у своєму складі характерну топонімічну основу -піль-, що походить з грецького polis – «місто, замок». Ще один можливий варіант, що Бориспіль утворено також словоскладанням від слів «Борис» і «поле» (те саме Летське поле). У формі «Борисполе» цей топонім згадується як назва незаселеного урочища в документах варшавського сейму датованих 1590 роком, а засноване у 1602 р. на місці давньоруського городища містечко отримало назву Борисполе, пізніше Бориспіль.

Відповідно до різних версій походження назви Бровари, змінюється і спосіб її творення. Якщо брати варіант походження від назви професії бровар (пивовар), то астіонім Бровари (чи Броварі, як давніший варіант назви) утворився способом онімізації – переходу загальної назви у власну. Якщо ж брати до увагу версію походження, яка базується на словосполученні «браві вори», то початкова назва міста звучала як Бравори, яка з часом змінилася на Бровари, утворена складанням двох слів «браві вори»: брав- + вор-и, на морфемному шві відбувається явище накладання кінцевої фонемі першого слова на початкову фонему другого слова.

Назви міста *Буча* утворена способом трансонімізації – переходу власної назви з одного класу в інший: гідроніма в ойконім. Згадаємо, що місто отримало свою назву від річки Буча, біля якої воно розташоване.

Топонім *Васильків*, як відомо, походить від антропоніма Василь. Первісна його назва Василів (Василєв) є посесивом на -ів- /-єв- (*-овь/*-евь) від імені Василій, або Василь. Назва ж Васильків це посесив на -ів-, але від імені Василько. Спосіб творення суфіксальний.

Дослідники припускають, що назва *Гостомель* утворена посесивним суфіксом *-j(ь) від чоловічого імені Гостромир, а потім з часом для зручності вимови з'явилася сучасна назва. Тож первинний спосіб творення таки суфіксальний.

Спосіб творення назви міста *Обухів* також суфіксальний, за допомогою суфікса -ів. Назва Обухів посесивна, належить до географічних назв на *-овь/*-евь і походить імовірно від чоловічого прізвища Обух.

Одна з найбільш вірогідних варіантів походження назви міста *Переяслав* (Переяславль), як вже було зазначено, це походження від давньоруського особового імені Переяслав, що вказує на те, що місто йому належить або ним засноване. Топонім Переяславль, який зараз звучить як Переяслав, утворений суфіксальним способом творення, це посесив на *-j(ь) від антропоніма Переяслав.

Спосіб творення топоніма Білгород – морфолого-синтаксичний, словоскладання. Походить від слів «білий» і «город». Сучасна назва населеного пункту на місці старого Білгорода має назву Білогородка. Топонім Білогородка імовірно утворений за допомогою суфіксального способу від топоніма Білгород: Білгород + -к-а. З часом почало вживатися з літерою «о», імовірно для зручності вимови, милозвучності.

Як я вище зазначала, назва села *Княжичі* є прикладом онімів-плюративів на *-itji, які вказують на групу людей за різними ознаками. Сучасна наука трактує їх як патронімі. Отож, спосіб творення ойконіма Княжичі – суфіксальний, за допомогою суфікса -ич-і (*-itji).

Найбільш можливий варіант походження назви села *Мотижин* (Мотижир) від антропоніма Мотижир, спосіб творення суфіксальний – посесив на *-j(ь).

Щодо способу творення назви села *Мотовилівка*, то це приклад посесивних ойконімів на –івка, що виражають географічну належність. Спосіб творення суфіксальний, за допомогою суфікса –івк-а.

Етимологію як і спосіб творення топоніма *Халеп'я* зараз встановити досить складно. Як відомо, топонім ймовірно походить від городища Халеп, назва якого дуже давня, мовознавцям не вдалося досі визначити його етимон. Якщо брати до уваги можливе походження Халеп'я від назви сирійського міста Халєб, то в такому випадку цей топонім є іншомовним словом, що засвоїлося графічною, звуковою і граматичною системою української мови.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Дослідження встановило можливе походження більшості обраних топонімів, розрізняючи народну та наукову етимологію. Виявлено походження таких назв, як Біла Церква, Бориспіль, Переяслав, Васильків, Богуслав, Білогородка, Мотижин, Княжичі, Мотовилівка, Обухів, Буча та Гостомель. Проте, походження ойконіма Халеп'я та назви городища Халеп залишаються затемненими.

Дослідження виявило різні способи творення топонімів. Найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб, яким було утворено дев'ять з тринадцяти досліджених топонімів. Онімізація та засвоєння іншомовних лексем були менш продуктивними.

Ці результати дослідження не тільки сприяють глибшому розумінню процесу творення та значення топонімів у вибраних населених пунктах, але й підкреслюють актуальність теми для сучасної лінгвістики. Додаткові дослідження, зокрема знаходження більш точної етимології ойконіма Халеп'я, можуть розширити наше розуміння культурної спадщини та історії обраної місцевості.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Тож, у ході проведеного дослідження було вивчено основні терміни топоніміки і їх значення, а також розглянуто різні класи топонімів. Особлива увага була приділена визначенню основних напрямків топонімічних досліджень і їх практичному застосуванню. Особливо звернена увага на когнітивному напрямку, який досить популярний і новий у сучасній лінгвістиці.

Крім того, в результаті дослідження було виявлено основну відмінність між етимологічними дослідженнями онімів та інших груп лексики. Встановлено, що оніми не мають конкретної семантики, що ускладнює їх етимологію та реконструкцію. Було показано, що з часом онім може повністю втратити зв'язок із словом, від якого був утворений, що створює значні труднощі у дослідженні його походження.

Окрім цього, у другому розділі дипломної роботи були розглянуті різні визначення соціолінгвістики, а також визначено основні напрямки подальших досліджень у цій галузі. Зазначено необхідність уніфікації підходів до вивчення мовної ситуації в Україні, сприяння науковому діалогу між дослідниками з різних країн та інтеграції знань з різних наукових дисциплін. До того ж, в рамках другого розділу було визначено теоретичні та практичні аспекти соціономастики як нового напрямку, що об'єднує соціолінгвістику та ономастику. Цей напрямок виник на початку 21 століття і має значний потенціал для подальших досліджень.

У третьому розділі дипломної роботи було проведено аналіз вибраних ойконімів з метою встановлення їхньої етимології. Для досягнення цієї мети використовувалися різні етимологічні словники та джерела, а також збиралися легенди, пов'язані з походженням назв, які є поширеними серед місцевого населення. Також здійснювалось порівняння написання топонімів у різні часові проміжки шляхом аналізу літописів та інших історичних документів.

У результаті дослідження було встановлено можливе походження більшості вибраних топонімів. Зокрема, було здійснено розрізнення між народною та науковою етимологією та відтворено можливі походження таких ойконімів, як Біла Церква, Бориспіль, Переяслав, Васильків, Богуслав, Білогородка, Мотижин, Княжичі, Мотовилівка, Обухів, Буча та Гостомель. Однак не було знайдено достатніх доказів щодо походження ойконіма Халеп'я та назви городища Халеп, з якого, ймовірно, вона походить.

Загалом, це дослідження розкрило різні способи творення вибраних топонімів. Найбільш продуктивним способом творення виявився суфіксальний, який використовувався у формуванні дев'яти з тринадцяти досліджених топонімів. Деякі з них були утворені від антропонімів з використанням суфікса *-j(ь), інші за допомогою суфікса *-овъ. Крім того, спостерігалось також використання словоскладання та трансонімізації в утворенні окремих топонімів. Онімізація та засвоєння іншомовної лексеми виявилися менш продуктивними серед обраних топонімічних назв.

Таким чином, результати дослідження не тільки сприяють глибшому розумінню процесу творення та значення топонімів у вибраних населених пунктах, але й підкреслюють актуальність теми для сучасної лінгвістики. Відкриття нових перспектив у вивченні культурної спадщини та історії даної місцевості стають можливими завдяки подальшому дослідженню, зокрема, пошуку більш точної етимології ойконіма Халеп'я. Також важливим кроком буде завершення процесів декомунізації та дерусифікації, наприклад, перейменування села міського типу Немішаєва, що назване на честь російського інженер-залізничника й державного діяча Клавдія Немішаєва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белей Л. О. Декомунізація топонімії: українські проблеми та європейський досвід. Український тиждень, 2015. С. 12–15.
2. Бучко Д. Г. Проблемні питання деривації українських ойконімів. Актуальні проблеми філології та перекладознавства, 2013, вип. 6(2). С. 10-20.
3. Голотова І. О. Вивчення власних назв крізь призму етносоціомастики: теоретичні аспекти. Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2021. С. 26-29
4. Госедло В. І., Хоменко Н. В. Наш край від давнини до сучасності, Київ: ВІПОЛ, 1998. С. 248
5. Дюркгейм, Е. Первісні форми релігійного життя [Les formes élémentaires de la vie religieuse]. Київ: Наукова думка, 2002. С. 424
6. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / І. М. Желєзняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, О. С. Стрижак. Київ: Наук. думка, 1985. С.255
7. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Київ: Наук. думка, Т. 1: А — Г / Укл.: Р. В. Болдирєв та ін. 1982. С. 632
8. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Київ: Наук. думка, Т. 2: Д — Копці / Укл.: Н. С. Родзевич та ін. 1985. С. 572
9. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Київ: Наук. думка, Т. 3: Кора — М / Укл.: Р. В. Болдирєв та ін. 1989. С. 552
10. Етимологічний словник української мови: У 7 т. Київ: Наук. думка, Т. 4: Н — П / Уклад.: Р. В. Болдирєв та ін. 2003. С. 656
11. Етимологічний словник української мови: У 7 т. Київ: Наук. думка, Т. 5: Р — Т / Уклад.: Р. В. Болдирєв та ін. 2006. С. 704
12. Етимологічний словник української мови: У 7 т. Київ: Наук. думка, Т. 6: У — Я / Уклад.: Г. П. Півторак та ін. 2012. С. 568
13. Желєзняк І.М. Роль і місце ономастичних досліджень у студіях з східнослов'янського етногенезу. Ономастика України та етногенез

- східних слов'ян НАН України. Ін-т української мови. Київ, 1998. С. 3-17.
14. Желєзняк І.М. Багатомірність ономастичних ареалів / І.М. Желєзняк // Проблеми регіональної ономастики : тези доп. і повід. наук. семінару. Київ: Лексикон, 1994. С. 24–25.
15. Желєзняк І.М. Лінгвістична аналогія та формування топонімічного ареалу. Восточноукраїнський лінгвістический сборник, Донецьк 1996. – Вип. 2. – С. 56–63.
16. Загнітко А. П. Кудрейко І. О. Соціолінгвістика: предметно-поняттєвий апарат, 2009. С. 16-25
17. Карпенко Ю.О. Топоніміка і її місце в лексичному складі мови (Лекція). Чернівці, 1962. С. 23
18. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: походження назв поселень України. Київ, 2001. С. 300
19. Котович В. В. Лінгвокультурологічний портрет автохтонних українських астіонімів. Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 2019. Вип. 71 С.312-324
20. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Київ, 2006. С. 464
21. Купач Т. Г. Топонімія як мовний образ території України. Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія, 2010, вип. 21. С.148-156
22. Купчинська З. О. Стратиграфія архаїчної ойконімії України: монографія, Львів, 2016. С.1278
23. Купчинська, З. О. Просторово-часовий вимір української ойконімії: система і тенденції. Вісник Львівського університету. Серія філологічна, Львів, 2009. С. 83-90
24. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. Географічні назви на –ичі, Київ: Наук. думка, 1981. С.251

25. Лабінська Г. М. Топоніміка: навч. Посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 274
26. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А — Л. С. 353
27. Лучик В. В. Історичний словотвір топонімів України: Київськоруський (давньоукраїнський) період. Мовознавство, 2015, № 3. С. 45-55
28. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України, Київ: Академія, 2014. С. 544
29. Макеєва К. С. Про аспекти топонімічних досліджень в сучасній лінгвістиці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна, 2012, вип. 24. С. 189-193.
30. Мацюк Г. П. Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. Мова і суспільство, 2010. С. 5-20
31. Мацюк Г. П. Соціолінгвістика як інтеграційний напрям досліджень в умовах сучасної парадигми : міжнародний досвід й українська перспектива. Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки, 2012. Т. 137. С. 28-34
32. Михальчук О. І. Соціономастика як напрямок сучасної лінгвістики: українські здобутки і перспективи. Записки з ономастики: збірник наукових праць, Одеса, 2015, вип. 18. С. 498–509.
33. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії, Київ, 1961. С. 5
34. Ратніков Д. Г. Бровари. Моє місто – Мій дім. Бровари, 2009. С. 128
35. Селігей П. О. Про походження і смисл терміна «внутрішня форма слова». Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія. Зб. наук. праць: у 2 ч. Ч. 2. Київ, 2001. С. 351–357.
36. Соціолінгвістика: вчора, сьогодні, завтра. Соціолінгвістичні студії; за заг. редакцією Л.О. Ставицької, Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. С. 288

37. Таранова Н. Б. Основні етапи розвитку топонімії як науки. Наукові записки Тернопільського НПУ імені В.Гнатюка, 2006. Сер. Географія. № 2. С. 8-12
38. Торчинський М. М. Етимологічні особливості власних назв. Лінгвістика: зб. наук. пр. Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Луганськ, 2010. № 3 (21), ч. II. С. 243-250
39. Українська мова: енциклопедія. ред. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Київ, 2004. С. 402
40. Шамрай С. В. До історії Баришполя у XVIII. Історично-географічний збірник, 1927. С. 92–120.
41. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. С. 504
42. Соколова С. О. Актуальні проблеми сучасної української соціолінгвістики. Українська мова, 2019. С. 36-44.
43. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Частина I, Київ: Довіра, 2008. С. 414
44. Юсслер М. Социолінгвістика. Київ: Вища школа, 1987. С. 273
45. Полное собрание русских летописей. Воскресенская летопись. Т. 7, СПб, 1856. С.256—259.
46. Rausová, J. Socioonomastika – lze ji vymezit jako samostatnou disciplínu. *Onomastica*, 2017. S. 281-294
47. Rospond S. Stratygrafi a toponimiczna. Z polskich studiów slawistycznych, Warszawa, 1958. S. 159–186.
48. Rospond S. Śląskie studia toponomastyczne. II: Possesiva, Wrocław, 1961. S. 5–100.
49. Соколова Г. Дерусифікація. Як в Україні перейменовують вулиці, 2023. Електронне джерело: <https://www.dw.com/uk/derusifikacia-ak-v-ukraini-perejmenovuut-vulici/a-64568766>
50. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка, Київ: Рад.

письменник, 1990. С. 558. Електронне джерело:

<http://litopys.org.ua/pvlyar/yar05.htm>